

LICHAMELIJKE **MAGAZINE** *opvoeding*

NUMMER 7 Jaargang 109 | oktober 2021

TOPIC

Rol LO bij de integrale ontwikkeling van het kind

OLYMPIC MOVES!

METHODIEK VOOR VALLEN

DOORLOPENDE LEERLIJNEN

LESPAKKET

WEET WAT JE EET!

VMBO * HAVO * VWO * MBO

Sluit aan bij de belevingswereld van jongeren. In de sportschool horen ze dat eiwitten belangrijk zijn voor de spiermassa. Leuk om op in te haken tijdens jouw les!

Heb je geen tijd om alle lessen te doen? Kies dan bijvoorbeeld voor de meest populaire les van WWJE: 'Zo eet je gezond'

10 ONLINE LESSEN OVER GEZOND, VEILIG EN DUURZAAM ETEN

1. Ga naar www.wwje.nl en registreer je school.
2. Met een klik op de knop maak je een klas aan. Je kunt zelf selecteren of je één of meer lessen wilt aanbieden aan je leerlingen.
3. Met de klascode kunnen leerlingen zichzelf aanmelden, zij kunnen gelijk starten met het maken van de lessen.
4. Je kunt de voortgang en resultaten van je leerlingen direct zien per klas.

Werk samen met andere docenten: doe allemaal een les. Zo kun je met relatief weinig inspanning toch enkele lessen doorwerken.

Behandel het onderwerp Voeding tijdens de mentorlessen. Zo hoef je geen lesstof van andere vakken in te ruilen.

TIPS VAN DOCENTEN!

Als docent krijg je te maken met een vol programma. Geef de lessen op als huiswerk. De leerlingen kunnen de stof geheel zelfstandig doorlopen.

KOM LANGS IN ONZE MEGASTORE

En ervaar 1200m² sport- en spel- materiaal beleving

Advies op maat

WELKOM
BIJ BRONSPORT

Vergaderen met je collega's

Bekijken, vergelijken én inspiratie opdoen

BRONSPORT.NL
LEVERANCIER SPORT- EN SPELMATERIAAL

Da Vincilaan 11A | 6716 WC Ede | T. 0318 75 61 65

Openingstijden

Maandag	08.30 - 17.00 uur
Dinsdag	08.30 - 17.00 uur
Woensdag	08.30 - 17.00 uur
Donderdag	08.30 - 21.00 uur
Vrijdag	08.30 - 17.00 uur
Zaterdag	gesloten

Topic: Rol LO bij de integrale ontwikkeling van het kind

De integrale ontwikkeling van het kind. Het is even vanzelfsprekend als ongrijpbaar. In dit magazine worden beide kanten belicht. In ons vak werken we aan beter leren bewegen, en we hebben daarbij oog voor het totale kind waarbij de sociale emotionele aspecten een rol spelen. Hoe is dat ontstaan? Hoe doen docenten dat in de praktijk? Het blijkt lastig grip te krijgen op deze totaalontwikkeling in de vorm van een leerplan. Maar alleen oog hebben voor bewegingsvaardigheden is een te beperkte vak-visie. Er worden werkwijzen van scholen beschreven als voorbeelden hoe LO kan bijdragen aan de totale ontwikkeling. In het artikel co-creatie wordt de ontwerpvaardigheid van leerlingen ontwikkeld in bewegingssituaties.

Artikelen op de website

Doorlopende leerlijnen / Hiltje Rookmaker
Dit is de uitgebreide versie met alle leerlijnen en beoordelingen.

Vallen / Lotens e.a.
In deze uitgebreide versie vind je extra info en fotoseries over deze interessante materie

Topic

- 6** Bewegingsonderwijs en de integrale ontwikkeling van kinderen in het leerplan / Berend Brouwer
- 9** De kunst van dalton / Dennis van Hinte
- 14** Co-creatie in de gymles / Daniel Spanjaard, Remke Klapwijk en Sanne de Vries

14

19

- 17** Integraal heel normaal(?) / Maarten Massink
- 21** Wat kan een les bewegingsonderwijs opleveren voor leerlingen? / Hiltje Rookmaker
- 34** Hoofd, hart, handen / redactie Hans Dijkhoff
- 36** De omgekeerde wereld / Gertjan van Dokkum

Praktijk

- 17** Integraal heel normaal(?) / Maarten Massink
- 21** Wat kan een les bewegingsonderwijs opleveren voor leerlingen? / Hiltje Rookmaker
- 25** Een les niet gevallen is een les niet geleerd / Yos Lotens e.a.
- 29** Praktische aanbevelingen voor oordelen en motivatie van leerlingen in de les LO / Christa Krijgsman

Reageren op
vakbladartikelen?
Twitter @KVLONL

21

Rubrieken

- 4 Inhoud
- 5 Voorwoord
- 16 Recht
- 33 Onderwijs
- 40 Schoolsport / Tips van de Sportiefste VO-scholen rectificatie
- 42 Schoolsport/ Olympic moves
- 44 Column Mery Graal
- 46 Scholing
- 47 Nieuws

Foto cover: Anita Riemersma

Colofon Redactie: Hans Dijkhoff (hoofdredacteur) Maarten Massink (praktijkredacteur) Jacqueline Tangelder (redactiemedewerkster) **Redactieraad:** Monique van Ark, Berend Brouwer (VZ), Dorien Dijk, Douwe van Dijk, Frank Gerritsen, Harold Hofenk, Frank Jacobs, Pieter Matthijssse, Marijke Slotboom, Herman Verveld. **Redactieadres:** KVLO, Postbus 398, 3700 AJ Zeist, Tel.: 030 69 20 847, e-mail: redactie@kvlo.nl. **Abonnementen:** Jaarabonnement € 60,- (buitenland € 85,-) Losse nummers € 5,- (excl. verzendkosten). Iedere week verschijnt er een digitale nieuwsbrief. Aanmelden via www.kvlo.nl. **Verschijningsdata:** zie www.kvlo.nl **Handelsadvertenties:** OnderwijsMedia, Tel.: 030 – 210 23 86, e-mail: sales@onderwijsmedia.nl, www.onderwijsmedia.nl **Vormgeving en opmaak:** FIZZ | Digital Agency – fizz.nl, Meppel. Aanbieding en plaatsing van teksten en foto's houdt tevens mogelijk gebruik via andere media-uitingen van de KVLO in, uiteraard met vermelding van auteur en fotograaf. Overname van artikelen is alleen toegestaan met bronvermelding en na goedkeuring van de auteur. De redactie is verantwoordelijk voor de samenstelling. Niet alle artikelen behoeven de (volledige) instemming van de redactie te hebben. Wij hebben dit magazine met uiterste zorg samengesteld. Wij hebben daarbij steeds getracht mogelijke rechthebbenden te achterhalen. Indien u onverhoopt meent rechten te kunnen doen gelden, dan verzoeken wij u dit kenbaar te maken bij de redactie.

'All-inclusive'

Met een Vuittontas, een Rolex of een fles Dom Perignon maak je mij niet blij. Dat geldt ook voor 'all-inclusive' vakanties. Die heb je in alle soorten en maten, met de '5* ultra all-inclusive' als ultieme vorm van reclame-absurdisme. Ik ben, waarschijnlijk net als jullie, meer van de actieve vakanties. Begrijp me goed, ik misgun niemand zijn exclusieve 'all-inclusive'-genot, maar ik sluit me niet op in een oord aan de mediterrane kust. En al helemaal niet in een land waar vrijheid en inclusiviteit voor veel personen en groepen niet van toepassing zijn.

Bij 'all-inclusive' denk ik meer aan een samenleving waar iedereen gezien en gehoord wordt, waar iedereen gelijke kansen krijgt, waar iedereen zich welkom voelt, en waar voor iedereen een plekje onder de zon is. Helaas lijkt exclusie, op basis van afkomst, budget, gender, gezondheid, leeftijd, opleiding etc., als het ware ingeboren. Dat is een groot probleem en doorgaans wordt dan gepleit voor een integrale benadering. Een allesomvattende aanpak moet dan de oplossing zijn voor een al lang woekereend en meestal niet uit te roeien probleem.

In de mengelmoes van de massa zouden inclusie en integratie elkaar goed kunnen aanvullen. Daarom stoort het me mateloos dat uitsluiting, discriminatie en kansenongelijkheid nog aan de orde van de dag zijn, en er nog veel zal moeten gebeuren voor de transitie van exclusie naar inclusie gerealiseerd is. Gelukkig zijn mijn ergernissen vaak tijdelijk en bovendien winnen de meestal-kalmen het uiteindelijk toch van de altijd-bozen. Ook in opvoeding en onderwijs wil je niet om 'all-inclusive' heen. Door de eeuwen heen propageren opvoeders om alle dimensies van de mens in harmonie te ontwikkelen, en besteden leraren in het onderwijs aandacht aan alle (studie)domeinen. Jullie zullen, net als ik, ervaringen hebben met kinderen die helemaal gek zijn van hun sport, hun muziek of wat dan ook. Het is voor veel van die kids lastig als ze de andere ontwikkelingsgebieden min of meer 'verplicht' moeten doorlopen, enkel omdat hun ouders een brede basis wenselijk vinden.

Ook in het bewegingsonderwijs pretenderen we er voor iedereen te zijn. Velen van ons stellen bovendien dat de rol van het bewegingsonderwijs bij de integrale ontwikkeling van jongeren niet onderschat mag worden. Als je naar bewijzen zoekt bij deze stelling vind je in dit magazine meer dan genoeg munitie. Je leest niet alleen over co-creatie in de gymles, specialisme versus holisme, integraal of abnormaal, maar zult ook een revival bemerken van het gedachtengoed van grote denkers over opvoeding, onderwijs en lichamelijke opvoeding. De artikelen prikkelen tot nadenken over inclusiviteit, integratie en harmonische ontwikkeling. Ook sportbonden zouden met deze artikelen hun voordeel kunnen doen. Sporters, vrijwilligers en toeschouwers van diverse takken van sport worstelen immers met het plaats-en-plezier-voor-iedereen-probleem: onze grootste nationale sportbond voorop. Deze heeft, ontuchtend door tal van incidenten, schuchter wel wat stapjes gezet. Zo las ik 'voetbal is voor iedereen' op de boardings van de laatste thuisinterlands. Goed leren bewegen is inderdaad voor iedereen: altijd 'all-inclusive' en nooit exclusief.

Stella Salden

Bewegingsonderwijs en de integrale ontwikkeling van kinderen in het leerplan

Bewegingsonderwijs draagt bij aan de integrale ontwikkeling van kinderen. Dat is zo. Maar wat betekent het? En is dat altijd zo geweest? Is dat hetzelfde als bijdragen aan een meervoudige deelnamebekwaamheid? En hoe zie je dat terug in leerplannen?

TEKST BEREND BROUWER

Bewegingsonderwijs draagt bij aan de integrale ontwikkeling van kinderen en jongeren. Nogal wiedes, dat is altijd zo geweest, was mijn eerste idee. Maar wat houdt dat precies in? En hoe zie je het in het leerplan terug? Het antwoord op die vragen hangt af van het vakconcept van degene die het bewegingsonderwijs geeft. Aan de hand van het werk van degenen die ik -zonder veel anderen tekort te willen doen- het meest als mijn leermeesters en inspirators beschouw, zij hebben mijn denken over bewegingsonderwijs beslissend beïnvloed, Bart Crum, Harry Stegeman en Jan Tamboer, probeer ik de verschillende antwoorden die in de literatuur voorhanden zijn te verkennen. Als houvast neem ik hetgeen Stegeman, Loopstra en Mooij, en Crum daarover schreven (in Stegeman, Brouwer en Mooij, 2011). Ik vat de concepten heel kort samen -ik raad de lezer aan om zelf de originele hoofdstukken te lezen- en probeer vooral te duiden wat de relatie met de integrale ontwikkeling van kinderen en jongeren is en hoe je dat in het leerplan terug kunt zien.

Vorming

Genoemde auteurs nemen hun vertrekpunt in de tweede helft van de vorige eeuw. De toen dominante concepten hebben nu nog steeds invloed, daarom neem ik hun ordening over. De oudste concepten zien het vak vooral als vorming, waarbij bewegen als middel werd gezien om bepaalde effecten te realiseren. Er is een aantal varianten:

- *Lichamelijke oefening als fysieke vorming*
Crum noemt dit het biologisch georiënteerde lichaamsoefeningen concept, een concept dat teruggaat op de oude Zweedse gymnastiek. In essentie staat lichamelijke oefening gelijk aan fysieke training en het beïnvloeden van de fysieke gezondheid.

Het leerplan bestaat dan uit oefeningen die zaken als kracht, uithoudingsvermogen, lenigheid en een goede houding moeten bevorderen. Dat neemt niet weg dat degenen die deze opvatting voorstonden best konden menen dat zulke training van belang was voor de integrale ontwikkeling van kinderen en jongeren. Bijvoorbeeld als compensatie voor ongezonde leefomstandigheden of voor langdurig stilzitten in de schoolbanken.

- *Lichamelijke opvoeding als persoonlijkheidsvorming*

Dit concept gaat terug op de oude Duitse en Oostenrijkse schoolgymnastiek. Crum spreekt hier over het vormingstheoretische lichamelijke-opvoedingsconcept. Bewegingsonderwijs is integraal onderdeel van de opvoeding met het lichaam als aangrijpingspunt. Het gaat dan om effecten zoals wilskracht, doorzettingsvermogen, zelfvertrouwen, gemeenschapszin, etc. de integrale ontwikkeling van de leerling staat volledig centraal in dit concept.

Het leerplan bestaat uit oefenstof met zogenaamde 'bildende Gehalt'. Persoonlijk denk ik dat dat in de praktijk vooral neerkwam op 'traditie, trend en toeval'. De pedagogische voortreffelijkheid van de docent doet de rest. Binnen dit concept is er echter geen houvast om concretere leerdoelen te formuleren met behulp waarvan je zou kunnen bepalen of het onderwijs succesvol is geweest. Daarmee blijft die integrale ontwikkeling feitelijk een holle claim.

- *Bewegingsonderwijs als beïnvloeden van het bewegen als gedragswijze*

Crum noemt dit ook wel het personalistisch bewegingsonderwijsconcept. Als reactie op de bewegen-als-middel opvattingen ontstonden vakconcepten waarbij men uitging van een minder mechanistische visie op menselijke lichamelijke en bewegen. Bewegen wordt als een specifieke menselijke gedragswijze gezien. Stegeman

▲ *Het begint op school bij de kleuters*

(2000) noemt denkers als Rijsdorp, Gordijn en Groenman. Rijsdorp spreekt over lichamelijke opvoeding, het gaat hem om het realiseren van pedagogische intenties door het onderwijzen van lichamelijke activiteiten. Voor Gordijn is bewegen expliciet een relationeel gegeven, een wijze van betekenisvol betrokken zijn op de wereld. Voor beiden betekent het beïnvloeden van het bewegen altijd beïnvloeden van de gehele mens in zijn context, dus integrale ontwikkeling. Zowel Rijsdorp als Gordijn zijn sterk pedagogisch en individugericht. Hoewel er ook duidelijke verschillen aan te wijzen zijn tussen Rijsdorp en Gordijn en de opvattingen van Gordijn later zijn doorontwikkeld op de Calo (zie bijv. Tamboer, 1985 en Stegeman, 2000) scheer ik ze hier even over één kam. Qua inhoud van het leerplan en helderheid van leerdoelen zijn Rijsdorp en Gordijn beide tamelijk vergelijkbaar met de idee van lichamelijke opvoeding als vorming.

De 'realistische wende' naar sport

Aan het eind van de vorige eeuw werden er in het algemeen steeds meer vragen gesteld bij de wijze van legitimeren van onderwijs. Onderwijs moest meer bruikbaarheids waarde hebben, meer meetbare resultaten opleveren, maatschappelijk relevanter zijn. Voor het bewegingsonderwijs leidde dat tot een oriëntatie op de buitenschoolse sport. Heel globaal gezien in twee varianten.

- *Bewegingsonderwijs als sportonderwijs*
Crum noemde dit het conformistische sportsocialisatieconcept. Kenmerkend was dat

het de georganiseerde wedstrijd sport kritiekloos als uitgangspunt nam. In het leerplan lag het accent op die technieken, tactieken en gedragswijzen die in de wedstrijd sport gangbaar waren. Dat betekent dat de integrale ontwikkeling van kinderen meer naar de achtergrond schuift. Er wordt sportgericht gewerkt, maar uiteraard wel met een pedagogisch filter. In dat pedagogische filter -dat nergens beschreven was behalve in nog steeds zeer algemene visieachtige noties of in preambules bij kerndoelendocumenten en dus feitelijk alleen bestond in de eigen opvattingen van de docent- ligt de link met de integrale ontwikkeling. Wat integrale ontwikkeling in de praktijk inhoudt wordt daarmee nog minder grijpbaar.

- *Bewegingsonderwijs georiënteerd aan bewegingscultuur*

Uiteraard was er ook een stroming die veel kritischer was over de dominante wedstrijd sport. Crum noemt dit het kritisch-constructieve bewegingsocialisatieconcept. Bewegingsonderwijs moet ook hier gebruikswaarde hebben, maar dan op een wijze die recht doet aan de wensen en behoeften van het individu. Sport is immers 'ook maar' door mensen bedacht en dus veranderbaar. Deze laatste opvatting is de laatste vier decennia leidend geweest voor formele leerplandocumenten en gezichtsbepalende uitwerkingen daarvan. Voor het leerplan betekent dit uitgaan van een ander sportbegrip, namelijk in al zijn verschijningsvormen (bewegingscultuur) en daarin eigen keuzes leren maken. En een groter accent op

bewegingssituaties zelf maken en veranderen. Dat vraagt andere vaardigheden. Zo'n groter accent op andere vaardigheden is echter nog steeds niet hetzelfde als integrale ontwikkeling.

• *Curriculum.nu*

Ook voor de bouwstenen voor nieuwe kerndoelen en eindtermen zoals die in Curriculum.nu zijn ontwikkeld was de opvatting van bewegingsonderwijs als voorbereiding op deelname aan bewegingscultuur leidend. Hoewel er tegenwoordig een stuk minder gesproken wordt over de kritisch-constructieve kant van dit concept. Bewegingscultuur is zeer gevarieerd en ieder moet daarin vooral zijn eigen weg zien te vinden, maar kritiek op bepaalde aspecten van die bewegingscultuur (commercialisering, mediatisering, extreem accent op prestatie-maximalisering) en een roep om te sporten vanuit een meer speelse houding hoor je niet vaak meer. Niet het onderwerp van dit artikel, maar de moeite waard om eens nader te verkennen in hoeverre die negatieve kanten van de topsport ook doordringen in andere sectoren van de sport en in de praktische vakconcepten van leraren.

Bij de bouwstenen van Curriculum.nu is steeds meegenomen welke brede (algemene) vaardigheden daarin een rol spelen. Als algemeen kader werd meegegeven dat er een betere balans moest komen tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming, maar in de bouwstenen zie je dat maar mondjesmaat terug. Het accent ligt vooral op kwalificatie (en daarmee impliciete socialisatie). De persoonsvorming blijft het domein van scholen en docenten.

Literatuur

Crum, B. Vakconcepten: belang en kritische bespreking. In Stegeman, H., Mooij, C. en Brouwer, B. (2011), *Onderwijs in bewegen. Basisthema's in bewegingsonderwijs en sport op school*. 2^e druk, Houten, Bohn, Stafleu en van Loghum.

Stegeman, H. (2000), *Belang van bewegingsonderwijs*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

Stegeman, H., Loopstra, O. en Mooij, C.: Lichamelijke opvoeding: ontwikkeling en stand van zaken. In Stegeman, H., Mooij, C. en Brouwer, B. (2011), *Onderwijs in bewegen. Basisthema's in bewegingsonderwijs en sport op school*. 2^e druk, Houten, Bohn, Stafleu en van Loghum.

Tamboer, J. (1985), *Mensbeelden achter lichaamsbeelden; kinantropologische analyses vanuit het perspectief van de lichamelijke opvoeding*. Haarlem: De Vrieseborch.

Foto

Hans Dijkhoff

Contact

berendbrouwer56@gmail.com

Kernwoorden

bewegingsonderwijs, integrale ontwikkeling, vakconcepten, persoonsvorming

bewegingsonderwijs bijdraagt aan de integrale ontwikkeling van kinderen en jongeren. Bijdragen aan de integrale/persoonlijke ontwikkeling is per definitie zeer individueel, moeilijk grijpbaar en situatieafhankelijk. Veel docenten zullen die momentjes in de les herkennen waarop je even aan subjectificatie toekomt met die ene leerling. En dat is ook niet erg. Dat is het prachtige risico van onderwijs.

Belang van de context

Een laatste punt dat ik hier nog wil aanroeren is dit. Zowel rond algemene of brede vaardigheden als rond algemeen opvoedkundige doelen als tegen je verlies kunnen, doorzetten, zelfstandiger worden, meer in het algemeen een beter of aangener mens worden, speelt de discussie in hoeverre leren van zulke vaardigheden of ontwikkelen van zulke kwaliteiten context-specifiek is of ook meer algemene geldigheid heeft. Allerlei teambuillingsactiviteiten maar ook gymlesactiviteiten als het ravijn lijken op dat idee gebaseerd te zijn. Het lichamelijke-opvoeding-als-vorming-concept is nog altijd 'alive and kicking'. Persoonlijk ben ik nogal sceptisch over de transferwaarde van leren binnen de context van bewegen en sport naar andere contexten. En daarmee ook van de invloed die wij als beroepsgroep hebben op de integrale ontwikkeling van kinderen en jongeren. Ik geloof dat een goede docent bewegen en sport als geen ander kan zien wat voor vlees men in de kuip heeft, de leerlingen in hun bewegen als persoon (her)kent. Zijn pedagogische kwaliteiten stellen hem in staat om alle leerlingen positieve (leer)ervaringen op te laten doen in de les bewegen en sport. In leerlingenbesprekingen wordt ook niet voor niets vaak naar die docent bewegen en sport gekeken. In die zin draagt bewegingsonderwijs vast iets bij aan integrale of persoonlijke ontwikkeling. Maar dat is niet genoeg als legitimatie van het leergebied of om te zeggen dat je daar wezenlijke invloed op uitoefent. Twee keer drie kwartier per week is niet genoeg, zeker als je het afzet tegen het gezin, de peergroep, de sportvereniging en de media, om er maar een paar te noemen. Dan moet er meer gebeuren. Ons handelen moet vooral de integrale/persoonlijke ontwikkeling van kinderen niet schaden, kinderen toestaan zichzelf te ontwikkelen tot wat ze zouden kunnen zijn. Dat moet het streven zijn. Als we daarin iets bij kunnen dragen aan persoonlijke ontwikkeling dat hout snijdt binnen onze eigen context van bewegen en sport is het prachtig. En soms zullen kinderen bij ons zelfs ervaringen opdoen die hun hele leven en wie zij zijn beïnvloeden. Dat zal zelden het gevolg van gepland en doelgericht handelen zijn, maar so be it.

Dus waar laat dit ons?

Het lijkt mij verantwoord om te zeggen dat met de realistische wende de integrale ontwikkeling althans in visiedocumenten en leerplannen naar de achtergrond geschoven is. Met Curriculum.nu is een poging gedaan meer ruimte voor persoonsvorming te creëren. Persoonsvorming (in de zin van Biesta's subjectificatie) komt voor mij het dichtst bij integrale ontwikkeling omdat bij subjectificatie de gehele persoon in het spel is. Die opvatting van persoonsvorming gaat het echter niet halen in officiële leerplandocumenten, schat ik.

In de praktijk zal dat niet uitmaken en zullen de docenten van nu met dezelfde opvoedkundige kwesties worstelen of daarvan juist genieten net zoals hun voorgangers. Zij zullen dat doen vanuit hun eigen -vooral impliciete- opvattingen over wat hun opvoedkundige taak is. Die opvattingen zullen een mix zijn van alle hierboven beschreven concepten.

Van die concepten zou men kunnen menen: dat was vroeger. Maar ze werken nog steeds door. Een -voor sommigen misschien teleurstellende- conclusie is wel dat er geen eenduidige omschrijving te geven is van hoe

De kunst van dalton

In dit topic komt de wijze waarop de integrale ontwikkeling van het kind wordt vormgegeven aan bod in artikelen die gaan over het curriculum in het algemeen, over de vanzelfsprekendheid waarmee de docent LO dit natuurlijk altijd al doet en in dit artikel waarin wordt uitgewerkt hoe de visie van het Helen Parkhurst in Almere, tot uiting komt in de alledaagse praktijk van hun gymles.

TEKST DENNIS VAN HINTE

Hoe borgen wij in het verlengde van de visie van Dalton de integrale ontwikkeling van het kind in onze gymles? Een lastige vraag om eenduidig te beantwoorden. Niet in de laatste plaats omdat *de* Daltonschool niet bestaat.

Verdere overpeinzingen hierbij laten zich gelijk vertalen in twee voorzichtige conclusies:

- Het zou zo maar eens kunnen zijn dat onze aanpak niet wezenlijk verschillend is van welke willekeurige andere school dan ook. Na het lezen van dit stuk is het tenslotte niet ondenkbaar dat er veel collega's LO zijn die 'het jasje van Dalton' herkennen in het eigen functioneren.
- Als je het hebt over de sociaal-emotionele ontwikkeling als onderdeel van de integrale ontwikkeling van het kind dan is het best lastig om ons handelen op dit gebied gesteld terug te zien in concrete voorbeelden. Het is moeilijk om deze 'zachte waarden' handen en voeten te geven. Dit terwijl juist 'wij' als gymdocenten misschien van nature meer ruimte en oog hebben voor het complete kind.

Toch heb ik de uitnodiging om dit stuk te schrijven geaccepteerd. In een fase waarin wij als sectie ook weer aan het herijken zijn, kan de opbrengst van dit stuk ons ook weer verder helpen. Waarom doen *wij* de dingen zoals *wij* ze doen? En, misschien is de opdracht wel helemaal niet zo moeilijk. Ik werk tenslotte niet voor niets al ruim twintig jaar op het Helen Parkhurst. Ik heb voor het schrijven van dit artikel wel keuzes gemaakt. De inhoud van dit artikel zal met name ingaan op onze visie en dus theoretisch zijn van aard. Natuurlijk gebruik ik ook voorbeelden uit onze praktijk. Wellicht dat ik in een volgend artikel meer aandacht kan besteden aan praktijkvoorbeelden.

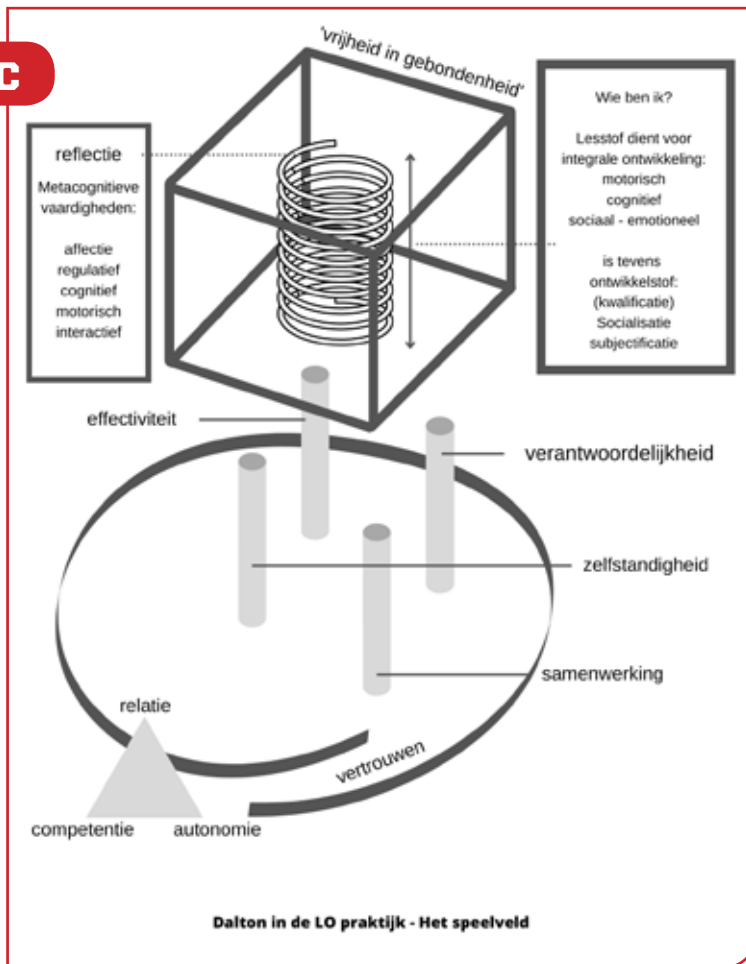
Dalton een aantal piketpaaltjes

Allereerst ga ik in op wat nu kenmerkend is voor het daltononderwijs. Om het één en ander duidelijk te maken wil ik gebruikmaken van een aangepaste vorm van de metafoor van het transformatorhuisje (Koster & Stappers, 2019). Zie afbeelding 1 op de volgende pagina.

Hierbij een aantal opmerkingen vooraf:

- De onderdelen van het concept zijn 'vloeibaar'. In de afbeelding staan ze als begrippen los van elkaar. In de praktijk is dit natuurlijk niet zo. De afbeelding is een sterk vereenvoudigde weergave.
- Bij het maken van een verbinding tussen theorie en praktijk neem ik ook mezelf mee. Mijn persoonlijke aspect (mijn visie op onderwijs) laat zich ook lezen in deze tekst.
- De basis voor onze manier van werken laat zich niet vertalen in een methode, maar in een pedagogische houding: als wij bij de inrichting van ons onderwijs bij voortduring proberen de (pedagogische) behoefte van de leerling centraal te stellen kunnen wij erop vertrouwen dat de leerling zich op een verantwoordelijke manier zal gedragen.

Onderwijs is voortdurend in ontwikkeling. Veranderingen op het gebied van o.a. ontwikkelingspsychologie, nieuwe didactische en maatschappelijke inzichten heeft ertoe geleid dat vanaf 2012 binnen de visie van dalton vijf kernwaarden zijn ontwikkeld: verantwoordelijkheid, zelfstandigheid, samenwerking, reflectie en effectiviteit (De Nederlandse Daltonvereniging). Bij ons handelen op 'het speelveld' en bij de inrichting van onze lessen proberen wij voortdurend deze vijf kernwaarden als uitgangspunt te nemen.

Afbeelding 1

Deze kernwaarden zijn niet uniek. Ik denk dat iedereen hier ook wel beelden bij heeft. Eén wil ik toch nader toelichten omdat hier nog wel eens verwarring over ontstaat. In de gedachte van Helen Parkhurst is effectiviteit niet direct de meetbare uitkomst van onderwijsopbrengsten op het niveau van de leerling. Parkhurst doet hierbij meer op een effectieve inzet van tijd, menskracht en middelen. Deze kernwaarde van Dalton is dus een maatregel om effectiever te werken.

“Freedom en responsibility perform the miracle”

Helen Parkhurst

Dan is er nog een ander groot begrip binnen het Daltononderwijs, namelijk ‘vrijheid in gebondenheid’. Om keuzes te leren maken en om als subject je eigen weg te vinden in het leven is vrijheid noodzakelijk. Vrijheid geeft tenslotte verantwoordelijkheid. Vrijheid in het daltononderwijs betekent echter niet dat er vrijblijvendheid heerst. Binnen de context van school, het speelveld, zijn er daarbij bijvoorbeeld op organisatorisch niveau duidelijke kaders. Daarnaast is het natuurlijk ook zo dat een kind niet de vrijheid heeft om NIET naar school te gaan.

De integratie

De werkelijke ontwikkeling vindt plaats in het hart van het transformatorhuisje. Hier komen

theorie, praktijk en de persoon samen. Dit in de vorm van een spiraal. Leren is een activiteit van leerlingen. Als leerlingen niet actief zijn, cognitief en/of motorisch, alleen en/of samen wordt er niet geleerd. Daltononderwijs is gebaseerd op een constructivistische visie. Leerlingen creëren als het ware hun eigen kennis. Voor het construeren van kennis en dus de beweging op de spiraal is het belangrijk dat leerlingen voortdurend aangezet worden tot reflectie.

Om na te denken over het eigen leerproces is het aanleren van metacognitieve vaardigheden een voorwaarde. Als je er namelijk vanuit gaat dat leerlingen zelf leren, is een accent op zelfsturing nodig. In dit verband maken wij gebruik van de theorie van Vermunt (Vermunt, 1992). Hij onderscheidt z.g. leeractiviteiten binnen een drietal categorieën: cognitief, regulatief en affectief. Omdat het bij ons veelal over praktisch handelen gaat wat anders is dan werken in een theorielokaal heb ik daar zelf motorische en interactieve vaardigheden aan toegevoegd. Reflecteren gebeurt binnen de gymles met name tijdens onderwijsleergesprekken en daarnaast vragen we de leerlingen bijvoorbeeld om zichzelf te evalueren op de daltonkernwaarden. Reflecteren is ook een belangrijk onderdeel binnen het mentoraat. Na een trimester schrijven de leerlingen namelijk een ‘vakoverstijgende reflectie’.

Ik schreef het al eerder: onderwijs is voortdurend in beweging. Op het Helen Parkhurst is *zicht op de leerling* opnieuw een belangrijk thema. In het volgende gedeelte neem ik de lezer mee in een vertaling van ons pedagogisch handelen binnen de context van onze gymles. Dit alles op basis van ons voortschrijdend inzicht. In het eerste gedeelte sta ik stil bij de sociaal-emotionele ontwikkeling. In het tweede gedeelte behandel ik de motorische en cognitieve ontwikkeling tezamen. Bij het maken van deze indeling begin ik bewust bij de borging van de ontwikkeling op sociaal en emotioneel gebied.

Zicht op de leerling, sociaal-emotionele ontwikkeling

“Er lijkt in Nederland enthousiasme te zijn ontstaan voor het idee dat het in het onderwijs niet alleen gaat om kennis en vaardigheden (kwalificatie) en vorming in normen, waarden tradities en praktijken (socialisatie), maar dat onderwijs ook iets van doen heeft met de vorming van de persoon.” (Biesta, 2016, p1)

‘De drieslag van Biesta’: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie maakt in retrospectief, denk ik, duidelijk wat het belang is van ons vak in het algemeen. In het verlengde van de fundamenten van het daltononderwijs durf ik te stellen dat er juist bij ons op school aandacht is voor socialisatie en subjectificatie. Een leerling verlaat uiteindelijk het gebouw niet alleen met

een diploma, het is mijn overtuiging dat wij door onze cultuur de jongere ook als mens 'iets' meegeven. In die zin zou je ook kunnen zeggen dat lesstof binnen de context van 'ons speelveld' ook ontwikkelstof is.

Sociaal-emotionele ontwikkeling ontstaat door middel van interactie, dit gebeurt bij uitstek binnen de gymles want daar leren wij van en met elkaar. Om deze ontwikkeling te stimuleren handelen we vanuit de psychologische basisbehoeften: competentie, autonomie, relatie (CAR). Als er aandacht is voor: competentie (geloof en plezier in eigen kunnen), autonomie (Ik kan het zelf) en relatie (anderen waarderen mij) is er welbevinden, motivatie, inzet, en zin in leren (Luc Stevens, NIVOZ, 2004- heden). Uitgaan van het 'CAR-model', betekent ook dat je uitgaat van vertrouwen. Vertrouwen in jezelf, vertrouwen in de ander, vertrouwen in dat het goed komt. Vertrouwen is ook de basis achter de daltonkernwaarden, in de metafoor van het transformatorhuisje is het onze voedingsbodem (zie afbeelding 1).

Betekenis voor de praktijk

In de praktijk van onze lessen zie je de aandacht voor het sociaal-emotioneel welbevinden concreet terugkomen in de relatie. Dit proces zou je het beste omschrijven als *ont-moeten*. Op het 'speelveld' hebben wij als docenten veel invloed op de kwaliteit van relaties. Zelf het goede voorbeeld geven, echt luisteren, vertrouwen bieden, als het moet optreden, zorgen voor een veilig leerklimaat, oprechte interesse tonen voor het kind/de jongere, zorgen dat je vooral ook het kind/de jongere ziet (in plaats van alleen de leerling) zijn gedragingen die een positief effect hebben op het ontstaan en onderhouden van goede relaties. Leerlingen voor de les ontvangen bij de deur, even oogcontact maken, een kort gesprekje. Ook dit zijn simpele voorbeelden die werken. Bedenk hierbij dat ons vak gelukkig ook de ruimte heeft voor deze ontmoeting.

“Zonder relatie geen prestatie”

Luc Stevens

Zicht op de leerling, motorische en cognitieve ontwikkeling

Wat ons betreft staat de uitkomst van het volgen van de lessen bewegingsonderwijs redelijk vast. Aan het eind van hun loopbaan op het Helen Parkhurst heeft de leerling als jongere antwoorden kunnen vinden op onder andere de volgende vraag: Wie ben ik als beweger? Hoe verhoud ik mij als jongere ten opzichte van bewegen in de gymles en bewegen in het

algemeen: wat wil ik, kan ik en wat doe ik? Het speelveld is hierbij de context om de jongere de antwoorden op deze vragen te laten vinden. Daar ligt onze opdracht. Het gaat ons dus niet zozeer om kwalificatie, maar juist ook subjectificatie.

▲ Afbeelding 2

Het is een uitdaging om onze daltonidentiteit vorm te geven in de gymles. Ons vak is specifiek, in die zin dat het veilig kunnen uitvoeren van een bewegingssituatie vraagt om kennis en inzicht. De leerling is dus in aanleg afhankelijk van de docent. Daltononderwijs gaat om het realiseren de principes vrijheid/verantwoordelijkheid, zelfstandigheid en samenwerken. Daarom vinden wij het als sectie belangrijk dat een leerling ook in de gymles kansen krijgt om de verantwoordelijkheid te nemen voor zijn/haar leerproces. In onze lessen is er niet alleen aandacht voor bewegingsvaardigheden maar ook voor kennis, inzicht en regelvaardigheden. Om dit voor leerlingen inzichtelijk en haalbaar te maken hanteren wij zogenaamde leerlijnen. In de loop der jaren zijn deze van vrij pompeus naar een enkele A4 getransformeerd.

Betekenis voor de praktijk

Onze gymzalen zijn thematisch ingericht. Dit kenmerkt zich door materiaal en inrichting. Onze leerlijnen verschillen niet alleen per leerjaar maar ook per zaal. Een voorbeeld van een leerlijn: terugslagspelen heb ik bijgevoegd. Deze leerlijnen zijn voor onze leerlingen te allen tijde te bekijken. Ze hebben een plek in de gymzaal maar ook in de digitale leeromgeving.

Een ander voorbeeld uit de praktijk is een beoordelingsinstrument voor bovenbouw mavo, havo en vwo. Dit dient als middel om leerlingen het eigen functioneren op verschillende gebieden te laten beoordelen. In een oogopslag zie je hoe een beoordeling mogelijk tot stand komt. De gedachte achter dit instrument is dat leerlingen hierdoor inzicht hebben in en grip op hun eigen leerproces. Dit sluit aan bij onze kernwaarden en stimuleert het gevoel van autonomie. Een soortgelijk instrument is er ook voor de onderbouw.

Leerlijn 2020-2021		Klas 1	Zaal G205	
				
In deze zaal staan de volgende activiteiten centraal:				
Leerlijn:	Bewegingsthema:	Doelen:	Kernactiviteit	Activiteit uitbouwperiode
Atletiek springen	Hoogspringen	Bepalen afzetbeen, springen over toversnoer	Schotse sprong	Actieve opzwaai schotse sprong
Stoepsporten	Vormen van judo	Duw en treksporten veilig uitvoeren, fysiek contact maken	Lijn trekken, bal afpakken	Vriendjes judo Boomstam judo
Terugslag-spelen	Volleybal	Onderhandse service, bovenhands spelen met tussenstop	Volleybalspel met tussenstop (vang of stuit)	Volleybal 4-4
Vrije ruimte	De docent bepaalt welke extra onderdelen hij/zij doet			
Afsluit activiteit: Terugslagspelen				
Opdracht: Je kunt een partijspel 4-4 opgang brengen en opgang houden.				
Bewegen verbeteren		Atletiek	Volleybal	
Bewegen en regelen		Bewegen en muziek	Racketsporten	
Gezond bewegen		Spel		
Bewegen beleven		Turnen		
		Zelfverdediging		
		Klimmen		
		Actuele activiteiten		
Fase	Groen	Blauw	Rood	Zwart
Serveren (op gang brengen)	Speelt de bal ongeplaatst vanaf een plaats dichtbij het eigen net.	Je speelt ongeplaatst vanaf midden van het eigen veld.	Speelt de bal richting de lege plekken vanaf de achterlijn.	Serveert de bal geplaatst.
Aanval opbouwen (opgang houden, rally)	Staat stil op eenzelfde plaats (positie) Speelt met toeval een bal terug.	Verplaatst zich op tijd naar eenvoudig geplaatste ballen. Speelt deze terug naar de overkant	Verplaatst zich op tijd naar moeilijk geplaatste ballen. Speelt deze naar de overkant terug of speelt de medespeler aan.	Verplaatst zich op tijd naar moeilijk geplaatste ballen. Speelt deze naar de lege plekken bij de tegenstander en betreft medespeler in het spel.
Scoren en het verdedigen ervan	Je komt niet of nauwelijks zelf tot scoren. Ontwijkt de bal.	Scoot alleen doordat de tegenstander een fout maakt. Verdedigt alleen het eigen velddeel.	Scoot door moeilijk terug te spelen. Verdedigt meer dan het eigen velddeel.	Scoot zelf door ~~inplaatsen~~ op de lege plekken. Anticipeert op slecht verwerkte ballen van zijn medespeler.

►
Leerlijn
terugslagspelen

Slot

De daltonschool bestaat niet. Ik schreef het al eerder. De metafoor van het transformatorhuisje staat in die zin eigenlijk dus ook symbool voor het spanningsveld.

Ik heb hiermee niet alleen duidelijk willen maken welke theorieën en kenmerken er achter de praktijk van ons onderwijs zitten. Het maakt tegelijkertijd duidelijk hoe complex onderwijs en dus ons vak is. Het spanningsveld komt onder andere tot uitgang in de vraag 'Wat is goed onderwijs?' Binnen onze sectie zijn wij voortdurend bezig met deze vraag. Ook wij leren van en met elkaar.

Wij ontmoeten elkaar telkens weer bij onze pedagogische opdracht. Ik ben nu ruim 21 jaar deel van deze sectie. Voorzichtig durf ik te stellen dat de ontwikkeling binnen onze vakgroep opgeleverd heeft dat we steeds meer op een holistische manier zijn gaan onderwijzen. Het kwantificeren en kwalificeren is nog steeds een onderdeel in de uitvoering van onze praktijk. De vorming van het kind als persoon krijgt een steeds grotere waarde. Ons speelveld is oneindig en voortdurend in beweging. Ons vak is en blijft op dit gebied van onschatbare waarde.

	Onvoldoende	Voldoende	Ruim voldoende	goed
Deelnamebekwaamheid	<ul style="list-style-type: none"> * Je bent regelmatig te laat aanwezig in de les of je vergeet regelmatig je sportkleding. * Je start pas als de docent je aanspreekt. Tijdens de activiteiten doe je alleen mee als de docent kijkt. * Je werkt altijd voor jezelf zonder op anderen te letten. * Je geeft snel op als het niet lukt, je probeert het niet nog een keer. * Je weet niet wat jouw rol gewoonlijk is bij het samenwerken. * Je komt je afspraken niet na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je bent meestal op tijd aanwezig in de les of je sportkleding is meestal op orde. * Je doet de activiteiten die je leuk vindt en gaat aan de slag met moeilijkere activiteiten onder begeleiding van de docent. * Je werkt samen met andere bevriende klasgenoten. * Je probeert het nog een keer als het niet lukt. * Je weet wat jouw rol is bij het samenwerken. * Je komt afspraken meestal na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Het komt vrijwel niet voor dat je te laat in de les aanwezig bent of je sportkleding niet bij je hebt. * Je doet alle activiteiten en je hebt begeleiding van de docent soms nodig om keuzes te maken. * Je werkt samen met wisselende klasgenoten. * Je probeert naar oplossingen te zoeken wanneer het niet lukt. * Als vorige en je herkent ook de andere rollen bij het samenwerken. * Je komt afspraken altijd na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je bent ruim op tijd aanwezig in de les en je hebt je sportkleding altijd bij je. * Je doet alle activiteiten en gaat in op aanpassingen van de docent. Je hebt nauwelijks sturing van de docent nodig. * Je voert opdrachten uit met wisselende leerlingen, houdt rekening met verschillen en overlegt daarover. * Je bent een doorzetter, geeft niet op en blijft altijd proberen. * Je bepaalt welke rol je aan moet nemen in verschillende situaties. * Je komt afspraken altijd na en kunt zelf tot nieuwe afspraken komen.
Regelbekwaamheid	<ul style="list-style-type: none"> * Je helpt niet mee bij het klaarzetten en opruimen van het materiaal. * Je draagt geen zorg en verantwoordelijkheid voor het sportmateriaal. * Je vraagt geen hulp aan anderen wanneer het niet lukt. * Je komt je afspraken niet na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je helpt op aanwijzing van de docent mee bij het klaarzetten en opruimen van het materiaal. * Je draagt soms zorg en verantwoordelijkheid voor het sportmateriaal. * Je vraagt soms hulp aan anderen wanneer het niet lukt. * Je komt afspraken meestal na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je helpt op aanwijzing van de docent mee bij het klaarzetten en opruimen van het materiaal en neemt hiertoe soms initiatief. * Je draagt vaak zorg en verantwoordelijkheid voor het sportmateriaal. * Je vraagt regelmatig hulp aan anderen wanneer het niet lukt. * Je komt afspraken altijd na. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je helpt op eigen initiatief mee bij het klaarzetten en opruimen van de materialen en stimuleert anderen daarin. * Je draagt zorg en verantwoordelijkheid voor het sportmateriaal en spreekt klasgenoten aan die het vergeten. * Je zoekt altijd naar hulp om problemen op te lossen wanneer je het niet zelf kunt oplossen. * Je komt afspraken altijd na en kunt zelf tot nieuwe afspraken komen.
Beweegbekwaamheid	<ul style="list-style-type: none"> * Je weet niet wat er in de leerlijn staat en wat jouw startniveau is. * Je doet geen moeite om jouw niveau te verbeteren met behulp van de leerlijn en de docent. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je weet wat er in de leerlijn staat en hebt een redelijk idee van wat jouw startniveau is. * Je gebruikt meestal de leerlijn om jouw niveau te verbeteren op aanwijzingen van de docent. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je weet wat er in de leerlijn staat, wat jouw startniveau is en wat het niveau is dat je kunt bereiken. * Je gebruikt de leerlijn om jouw niveau te verbeteren en hebt soms hulp van de docent nodig. 	<ul style="list-style-type: none"> * Je weet wat er in de leerlijn staat, wat je startniveau is, welk niveau je kunt bereiken en hoe je dat moet doen. * Je kunt zelfstandig jouw niveau verbeteren met behulp van de leerlijn.

Over de auteur

Dennis van Hinte werkt al 21 jaar als gymdocent op het Helen Parkhurst. Daarnaast vervult hij ook nog een aantal andere taken, zoals de begeleiding van meer- en hoogbegeefde leerlingen, topsporters en is hij schoolopleider. Hij heeft een verleden als topsporter.

Verder is hij gevormd door een aantal mooie jaren bij Defensie. Na de dienstplicht ('93-01) is hij ruim vijf jaar werkzaam geweest als sportinstructeur bij de landmacht. Je geschiedenis maakt wie je bent. Beweging (in welke vorm dan ook) vormt een wezenlijk onderdeel van zijn leven.

Literatuur

Koster B., Schippers J., (2019). *Het transformatorhuisje. Inzichten en methodieken voor het opleiden van aanstaande leraren op de werkplek.*

Biesta G., (2016). *Essay Persoonsvorming in het onderwijs: socialisatie of subjectificatie p1*

Stevens L., (2004-heden) NIVOZ

Vermunt J.D.H.M., (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs: naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken.*

Contact

d.vanhinte@helenparkhurst.asg.nl

Kernwoorden

integrale ontwikkeling, curriculum, visie, dalton

Co-creatie in de gymles

In 2016 zijn de TU Delft, De Haagse Hogeschool en andere hogescholen een samenwerking gestart om in co-creatie met kinderen beweegactiviteiten te ontwerpen. Er is een groot aantal werkvormen ontwikkeld waarmee het inlevingsvermogen en de creativiteit van basisscholieren worden gestimuleerd. Tegelijkertijd komen gymleraren en groepsleerkrachten meer te weten over wat de klas en het individu “beweegt” en waar behoefte aan is in de gymles.

TEKST DANIEL SPANJAARD, REMKE KLAPWIJK EN SANNE DE VRIES

▲ *Omgevingsvlog,
Filmen en
interviewen tijdens
een activiteit*

Creatief denken

Als gymdocenten staan wij veelal bekend om onze vindingrijkheid en zijn wij kampioenen oplossingsgericht denken. Creativiteit en oplossingsgericht denken en handelen helpen ons in te spelen op situaties zoals het lesgeven aan steeds wisselende groepen leerlingen met verschillende niveaus, behoeftes en deelnamemotieven, de (on)mogelijkheden van de omgeving en beschikbaar materiaal.

Maar wij hoeven dat niet alleen te doen. Wij kunnen leerlingen ook de kans geven om zelf aantrekkelijke en vernieuwende sport- en spelactiviteiten te ontwerpen, om deze vervolgens zelfstandig uit te voeren. Dit geldt niet alleen voor middelbare scholieren maar ook voor basisscholieren. Deze gedachte sluit aan bij de zelf-determinatietheorie van Deci & Ryan (2000), waar aangegeven wordt dat de mate van autonomie, samen met verbondenheid en competentie, voor leerlingen één van de belangrijkste pijlers voor motivatie is. Daarbij is de essentie niet

het werk uit handen te nemen, maar leerlingen te leren om zelf en samen te ontwerpen.

Samen nieuwe activiteiten ontwerpen, vraagt om creativiteit van de leerlingen. Het belang van creatief denken wordt alom erkend in het onderwijs, ook binnen de lichamelijke opvoeding. Creativiteit is niet alleen iets met je handen doen, iets freubelen, schilderen, muziek maken of gedichten schrijven, het gaat ook om creatief denken. SLO (2020) beschrijft creatief denken als het vermogen van de hersenen om te reageren op denkprykkels van buitenaf, brainstormen als er meer ideeën nodig zijn, combinaties maken, met nieuwe of ongewone ideeën komen en flexibel inspelen op verschillende prykkels. Het gaat er daarbij vooral om dat het idee voor de leerlingen zelf nieuw is. Dit wordt wel persoonlijke of alledaagse creativiteit genoemd, doelgerichte verbeelding waardoor uitkomsten ontstaan die origineel en waardevol zijn voor degene die aan het leren is (Craft, 2001).

Veel docenten proberen de creativiteit van kinderen al te stimuleren, maar zoals het NRC in 2019 schreef: “Creativiteit is geen schoolvak”. Het ontbreekt leerkrachten soms nog aan technieken en hulpmiddelen om dit in hun onderwijs te integreren. Om het toepassen van co-creatie en daarmee ontwerpend leren te stimuleren is het belangrijk om bepaalde werkvormen te gebruiken waarmee leerlingen creatieve denktechnieken leren te gebruiken. Deze denktechnieken kunnen leerlingen helpen ook cognitief naar een hoger denkniveau te komen (Bloom, 1984). Daarnaast traint het hen om oplossingsgericht te denken in een maatschappij waar dit steeds meer van hen gevraagd wordt.

Ontwerpend leren

Het proces van ontwerpen doorloopt een aantal stadia. Eerst wordt een vraagstuk geformuleerd en verkend. Een voorbeeld van zo’n vraagstuk is bijvoorbeeld: “Hoe stellen we eerlijke teams samen?” of “Hoe kunnen we ervoor zorgen dat alle leerlingen met plezier meedoen aan

balspelen?." Vervolgens wordt er gebrainstormd om zo veel mogelijk oplossingen te bedenken. Dan is het tijd om de beste ideeën uit te zoeken om vervolgens een concept uit te werken en tot een testversie van een ontwerp te komen. Tijdens het testen onder medeleerlingen wordt het ontwerp geoptimaliseerd, totdat het klaar is voor gebruik. Ontwerpen stimuleert niet alleen de creativiteit van leerlingen. Het is ook belangrijk om rekening te leren houden met elkaar. Je verdiept je in de leefwereld, de wensen en de behoeften anderen. Je ontwerpt niet alleen voor jezelf. De leerlingen leren te ontdekken wat een ander belangrijk vindt. Vindt de ander hetzelfde leuk of fijn of is er juist iets anders nodig? Empathie is daarom ook een belangrijke vaardigheid tijdens het ontwerpen (Gielen e.a. 2020).

Co-design with kids

In het project "Co-design with kids" van de TU Delft, De Haagse Hogeschool en diverse partners zijn voor dit doel eenvoudig inzetbare denktechnieken ontwikkeld onder de naam "Your Turn, aan de slag als echte ontwerpers". De technieken, www.tudelft.nl/yourturn helpen leerlingen op originele ideeën te komen en zijn toepasbaar in de gymzaal, op het schoolplein of thuis. "Kies je Vak" is een werkvorm waarmee empathie en inzicht in de doelgroep ontstaat. Leerlingen maken eerst een serie van tegenstellingen zoals binnen spelen - buiten spelen, samen sporten - alleen sporten, of dansen - voetballen. Als de opties worden opgelezen beweegt elke leerling naar het vak dat het meest bij hem of haar past. Op deze manier ontdekken de leerlingen op wie ze lijken en wie juist anders in elkaar zit. Met de werkvorm "Omgevingsvlog" volgen twee leerlingen, een interviewer en een filmer, andere leerlingen tijdens een beweegactiviteit en interviewen op locatie om zo inzicht te krijgen in elkaars ervaringen en behoeftes.

Voor het verzinnen van ideeën zijn denktechnieken beschikbaar zoals "omgekeerd brainstormen" of een "plaatjes brainstorm" waarbij foto's inspiratie bieden. Al deze technieken stimuleren "associatief denken" en zorgen voor flow. Een groepje leerlingen heeft zo al snel dertig tot zestig ideetjes bedacht. Na een keuzeproces, gaan leerlingen in de gymzaal of op het schoolplein hun ideeën uitwerken en testen.

De werkvormen worden al door verschillende scholen in Nederland gebruikt. Zo ontwierp groep 8 op een basisschool in Pijnacker gymactiviteiten voor groep 6. Een groep bedacht een nieuw tikspel waarbij liebladeren op de gymzaalvloer worden geprojecteerd. Voor leerlingen die meer uitdaging nodig hebben worden het parcours moeilijker door bladeren weg te halen, hierboven testen leerlingen het spel.

Als een activiteit zelf is bedacht, stimuleert dat de betrokkenheid bij zowel de bedenkers als de testers. Leerling: "Ons vangspel was heel spannend en goed bedacht omdat er ook een gouden object in zat waarmee de kinderen opeens heel veel punten konden krijgen". Ontwerpend leren zal de band tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en de leerkracht ook versterken. We komen als leerkracht meer te weten over wat de klas en het individu "beweegt" en waar behoefte aan is. De leerlingen leren onderling steeds meer rekening met elkaar te houden en gaan inclusieve activiteiten ontwerpen. De waarde van het ontwerpen zit daarbij niet alleen in het uiteindelijke ontwerp, maar veelal ook in de inzichten die leerlingen en leerkrachten opdoen tijdens het proces.

In een vervolgproject dat in juni 2021 startte, maken leerkrachten, alsook studenten van een aantal Pabo's en ALO's op een laagdrempelige manier kennis met de voordelen van werkvormen en handvatten om samen met leerlingen gymactiviteiten te ontwerpen. Samen ontwerpen we ook weer nieuwe werkvormen voor co-creatie die nog beter aansluiten bij de setting van het bewegingsonderwijs.

Zelf aan de slag

Om co-creatie binnen of buiten de gymles toe te passen kun je de website van TU Delft bezoeken op www.tudelft.nl/yourturn. Hier staan de werkvormen per ontwerpfase toegelicht. Natuurlijk horen of lezen wij graag wat voor mooie activiteiten jullie bedacht hebben! N.B. een aantal werkvormen is vooral bedacht voor een les in een klaslokaal en vergen een vertaalslag naar de gymzaal.

Literatuur

Nayef, E. G., Yaacob, N. R. N., & Ismail, H. N. (2013). Taxonomies of educational objective domain. *International journal of academic research in business and social sciences*, 3(9), 165

Craft, A. (2001) 'Little c creativity', in Craft, A., Jeffrey, B. and Liebling, M. (eds), *Creativity in Education*. London: Continuum.

Klapwijk, R. en E. Holla (2018), *Leidraad Onderzoekend en Ontwerpend Leren*, Wetenschapsknooppunten Zuid-Holland, <http://www.wetenschapsknooppuntzh.nl/activiteiten/leidraad-onderzoekend-en-ontwerpend-leren/>

Klapwijk, R. en Van den Burg, N. Involving students in sharing and clarifying learning intentions related to 21st century skills in primary design and technology education. *Design and Technology Education: an International Journal*, v. 25, n. 3, p. 8-34, oct. 2020. ISSN 1360-1431. Available at: <https://ojs.lboro.ac.uk/DATE/article/view/2788>.

Gielen, M and R. Klapwijk, (2020), Skilful Co-design, in: Boeijen, A. van, Jaap Daalhuizen and Jelle Zijlstra (eds.), *Delft Design Guide, Perspectives - Models - Approaches - Methods*, Delft University of Technology, Faculty of Industrial Design Engineering, the Netherlands, pp. 35-36. <https://www.bol.com/nl/p/delft-design-guide/9200000110991113/>

Gielen, M. en R. Klapwijk, A. Schut en M. Van Mechelen, 2020. Vaardig in ontwerpen op de basisschool. Onderzoek naar het ontwikkelen van 21e-eeuwse vaardigheden via ontwerpprojecten met een externe partner, Delft: TU Delft. <https://repository.tudelft.nl/islandora/object/uuid%3A76339c1f-3e0e-4e8d-ab8d-c3faf8b1a8c4>

Wang, K. (2013, July). The effect of autonomy on team creativity and the moderating variables. In *2013 Proceedings of PICMET'13: Technology Management in the IT-Driven Services (PICMET)* (pp. 1156-1160). IEEE.

SLO. <https://www.slo.nl/thema/meer/21e-eeuwsevaardigheden/creatief-denken/> SLO, 2020

Websites

Your Turn aan de slag als echte ontwerpers, lesmateriaal, www.tudelft.nl/yourturn (ok beschikbaar in het Engels). Afspeellijst YouTube filmpjes werkvormen: <https://youtube.com/playlist?list=PL0D11XzKbNcUjTHNjR9tz254rcV23mOM>

Foto's

Daniel Spanjaard

Contact

D.A.Spanjaard@hhs.nl

Kernwoorden

integrale ontwikkeling, ontwerpen

Wettelijke verplichtingen bij re-integratie

Wanneer je je werk voor een bepaalde periode niet kunt doen doordat je arbeidsongeschikt bent kun je je afvragen welke rechten en plichten je in die situatie hebt en waar de werkgever aan moet voldoen. In dit artikel geven we zoveel mogelijk een antwoord op deze vragen.

TEKST MR. JANNEKE WIERSEMA

In de eerste twee jaar van ziekte hebben werkgever en werknemer een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de re-integratie. Een zieke werknemer moet als hij daartoe in staat is tijdens de periode waarover de werkgever loon doorbetaalt, zijn eigen werk- vaak gedeeltelijk- of andere passende arbeid verrichten. De werkgever die passend werk heeft, is ook verplicht om dit aan te bieden. Een werknemer in het primair onderwijs en in het voortgezet onderwijs heeft in het eerste ziektejaar recht op 100% van zijn salaris. In het tweede ziektejaar heeft een werknemer recht op 70% van zijn salaris. Echter voor het gedeelte dat de werknemer re-integratie activiteiten (bijvoorbeeld passend werk) verricht heeft een werknemer recht op 100% van zijn salaris.

Als een werkgever onvoldoende doet om de werknemer te re-integreren kan dat leiden tot verlenging van de periode waarover de werkgever loon moet doorbetalen met een maximum van 52 weken. Dit wordt ook wel de loonsanctie genoemd. Deze loonsanctie wordt opgelegd door het UWV. Weigert een werknemer om zonder deugdelijke grond passend werk te verrichten dan kan de werkgever het salaris inhouden over de periode dat de werknemer dit weigert. Deze loonstop geldt voor alle uren oftewel: voor de uren dat de werknemer weigert om re-integratiewerk te verrichten maar ook voor de uren dat hij arbeidsongeschikt is.

Wat is passende arbeid?

Welk werk kan een werkgever in het kader van de re-integratie opdragen? Bij de beoordeling of een bepaald soort werk passend is wordt gelet op de krachten en bekwaamheden van de werknemer, zijn arbeidsverleden, opleiding, ervaring en omvang van de bedongen arbeid. Er bestaat geen nauwkeurige richtlijn voor de bepaling of sprake is van passende arbeid. Bij passende arbeid moet het gaan om arbeid die in redelijkheid aan de werknemer kan worden opgedragen gelet op onder andere het arbeidsverleden, opleiding, afstand tot het werk, het loon, de gezondheidstoestand en hetgeen waartoe de werknemer in staat is. Dat werk passend is wordt al snel aangenomen wanneer een werknemer zijn eigen werk weer voor een gedeelte gaat doen.

Wanneer een werknemer totaal andere werkzaamheden gaat doen wordt de vraag of het werk passend is al ingewikkelder. Beoordeling daarvan vindt altijd plaats aan de hand van de omstandigheden van het geval. Een bedrijfsarts kan hierover adviseren. Wanneer een werknemer en werkgever van mening verschillen over de vraag of een bepaald werkaanbod passend is kunnen zij een deskundigenoordeel aanvragen bij het UWV. Ook heeft de werknemer de mogelijkheid om een second opinion aan te vragen bij de bedrijfsarts of Arbodienst.

Aanpassen van de arbeidsplaats

Artikel 4 van de Arbowet bepaalt dat de werkgever de inrichting van de arbeidsplaats, de werkmethoden en de bij de arbeid gebruikte arbeidsmiddelen en arbeidsinhoud moet aanpassen aan een werknemer die als gevolg van ziekte zijn eigen werk niet kan doen. De werkgever is verantwoordelijk voor de gezondheid, het welzijn en de veiligheid van de werknemer en heeft daarmee ook de plicht om te zorgen voor daarvoor geschikte arbeidsomstandigheden. Het kan dus zijn dat een werknemer een bepaald hulpmiddel nodig heeft om zijn werk weer (aangepast) te kunnen doen. Het is verstandig dit met de bedrijfsarts te bespreken zodat de bedrijfsarts dit in zijn advies aan de werkgever kan meenemen. De kosten voor het aanschaffen van deze hulpmiddelen komen voor rekening van de werkgever omdat dit voortvloeit uit de wettelijke verplichting de werknemer te re-integreren. De werkgever kan voor bepaalde kosten een subsidie aanvragen bij het UWV.

Herplaatsing bij een andere werkgever

Indien voorzienbaar is dat de werknemer niet meer binnen de eigen organisatie kan worden herplaatst moet de werkgever proberen om de werknemer bij een andere organisatie te plaatsen. Vaak wordt hiervoor een reïntegratiebedrijf ingeschakeld dat hierbij ondersteunt. Het is van belang dat de werkgever dit tijdig in gang zet, meestal bij aanvang tweede ziektejaar maar dat kan ook al eerder afhankelijk van de omstandigheden van het geval. Re-integratie bij een andere werkgever wordt 'tweede spoor' genoemd. Als de werkgever dit nalaat kan het UWV een loonsanctie opleggen. Mocht je vragen hebben over je arbeidsongeschiktheid, loondoorbetaling en re-integratie dan kun je over je specifieke situatie contact opnemen met de juristen van de KVLO door een mail te sturen of het contactformulier op de website www.kvlo.nl in te vullen. Wij nemen dan zo spoedig mogelijk contact met je op. ■

Contact juristen@kvlo.nl.

Integraal; heel normaal (?)

Integrale ontwikkeling in de praktijk van LO

In artikelen elders in dit blad wordt door Berend Brouwer en Gertjan van Dokkum aangegeven dat aandacht voor de integrale ontwikkeling van leerlingen eigenlijk in ons vak heel normaal is, of zou moeten zijn. Verwezen wordt naar Pestalozzi (ontwikkeling van 'hoofd-hart-handen') en Gert Biesta (kwalificeren, socialiseren en subjectiveren). Zij benadrukken het belang van het in samenhang ontwikkelen van deze aspecten. Berend Brouwer wijst erop dat er nog een taak/uitdaging voor ons ligt als het gaat om met name de subjectificatie planmatig aandacht te geven in ons vak. Gertjan van Dokkum ziet kansen voor subjectificatie in LO waar aandacht voor de totale ontwikkeling voor veel LO-docenten al heel normaal is. Gertjan wijst erop dat we wel waakzaam moeten blijven en oppassen voor stromingen die leerlingen willen reduceren tot 'vijven en zessen' voor deelaspecten. In dit artikel wil ik laten zien welke kansen en beperkingen er zijn in de LO-praktijk voor de integrale ontwikkeling van leerlingen.

TEKST MAARTEN MASSINK

Lespraktijk

De start van het schooljaar. De eerste acht weken hebben we les op het veld. Op het programma staan voor de onderbouw de volgende activiteiten: in klas 1 voetbal en hockey en aandacht voor de duurloop (12 minuten volhouden). In klas 2 voetbal of hockey en duurloop (12 minuten eigen tempo). In klas 3 keuze uit voetbal/hockey/ frisbee/tchoukbal/handbal en duurloop (3000 m eigen tempo). Verder zijn er naast deze activiteiten tik- en loopspelletjes en afgooispelletjes die klassikaal of in groepjes gespeeld worden. We hebben afgesproken in de vakgroep (vakwerkplan) dat we in deze periode feedback geven via rapportage op de leerlijnen spel en atletiek en de ontwikkellijnen inzet, samenwerking en organisatie. Dan doen we met rubrics waarin een ontwikkeling op vier niveaus geschetst wordt. We spelen in kleine groepen, 3 tegen 3 of 4 tegen 4 op kleine veldjes. Na de herfstvakantie gaan we naar binnen en volgt een uitbreiding van het programma.

Keuzes maken

Dit is, denk ik, voor scholen een herkenbare start. Waar liggen hier kansen voor aandacht voor de integrale benadering? Eerst maken we leerlingen duidelijk dat verschil in deelnameniveau heel gewoon is. Er zijn verschillen en die mag je benoemen. De één heeft meer ervaring of talent dan de ander. Die verschillen kunnen aanleiding zijn voor de groepering. In klas 1 spelen we voetbal op drie veldjes waarbij leerlingen op grond van zelf ingeschatte voetbalvaardigheid een groepje kiezen waarmee ze 3-3 willen spelen. In deze periode ligt het accent op samen een partijtje spelen met aandacht voor gelijke partijen maken, spelen volgens regels en zorgen dat iedereen actief mee kan doen, bijvoorbeeld door spelen zonder vaste keeper die op doel 'geparkeerd' staat. Iedereen blijft op het hele veld actief. Na afloop van de les vragen we of je in het goede groepje zat of eventueel met iemand wil ruilen. Er wordt gestreefd naar een vast oefengroepje voor deze periode. Daarin is de ontwikkeling wat betreft inzet, samenwerking en organisatie overzichtelijk.

In klas 2 neemt de keuzemogelijkheid toe. Leerlingen kunnen kiezen voor hockey of voetbal. Daarmee kunnen ze zich verdiepen in een activiteit naar keuze. In klas 3 neemt de keuzemogelijkheid verder toe. Spelen waarmee ze in klas 1 en 2 hebben kennism gemaakt kunnen gekozen worden voor een bepaalde periode met een vaste oefen- en speelgroep. Het spelen wordt in de groepjes afgewisseld met spelvormen waarin samenspelen en (positiespelen/lummelspelen), individueel spelen (dribbelen, drijven), passeren en doelen aandacht krijgen. Dit hangt af van de behoefte en mogelijkheden van de oefengroep. Sommige groepen leren het liefst en effectiefst door met elkaar partij te spelen. Andere groepen wisselen dit af met andere spelvormen met aandacht voor samenspelen.

Welke keuzes

Er is een evenwicht tussen leerlingen laten kiezen aan de ene kant en leerlingen houden aan programmaonderdelen aan de andere kant. Deze balans is belangrijk om overzicht te houden en leerlingen geleidelijk meer verantwoorde keuzes te laten maken. Voordat leerlingen kunnen kiezen is het goed als ze eerst hebben kennism gemaakt met de activiteiten en het spelen in verschillende groepen. Vanaf de eerste klas, en daarna in de tweede klas laten we leerlingen kennismaken met alle activiteiten waaruit op school gekozen kan worden. Vanaf derde klas en hoger zijn er meer momenten waarop leerlingen de activiteit kunnen kiezen waarmee ze in de eerste en tweede klas hebben kennism gemaakt.

In klas 1 is er wel een keuze voor leerlingen in welke niveaugroep ze willen spelen met voetbal. We richten ons op wat ervoor nodig is om spelen in deze groep mogelijk te maken. Daarbij ligt vaak de eerste focus op gedrag; zodanig spelen en samenwerken dat iedereen actief is. Dat vraagt inzet van je zelf, maar ook aandacht voor de ander. Met voetbal beginnen we in niveau-homogene groepen. Een volgende stap is daarna spelen in niveau-heterogene groepen. Dit vraagt iets meer aanpassingsvermogen wat betreft het rekening houden met elkaar vanwege de niveauverschillen. Niet alle leerlingen kunnen daar goed mee omgaan. Dit is een aandachtspunt in de ontwikkeling van leerlingen. Hier kun je als docent sturend mee omgaan. Bijvoorbeeld door leerlingen keuzes te geven of zelf keuzes te maken voor spelen in niveau-homogene of in niveau-heterogene groepen als dat nodig is.

De keuzes die leerlingen en docenten dagelijks in de LO-les maken met betrekking tot activiteiten en wijze van groeperen zijn belangrijke leermomenten wat betreft socialisatie en subjectificatie (Biesta). Eigenlijk zijn dit momenten die vrijwel iedere LO-les terugkomen en waar leerlingen

belangrijke ervaringen op kunnen doen wat betreft subjectificatie:

- Welke activiteit vind ik leuk om te doen?
- Waarom vind ik bepaalde activiteiten leuk om te doen?
- Hoe is mijn inzet bij verschillende bewegingsactiviteiten?
- Wat is mijn deelnameniveau bij verschillende activiteiten?
- Wat voor type speler/beweger ben ik (individueel-spelen/-bewegen, samenspelen/-bewegen)?
- Hoe ga ik om met niveauverschillen (liever niveau-heterogeen of niveau-homogeen)?
- Hoe geef ik invulling aan regelende rollen (scheidsrechter, spelleiding, organisator, coachen, instructiegeven)?
- Hoe ga ik om met conflicten en kan ik deze helpen voorkomen/oplossen?
- Hoe is mijn samenwerking met andere leerlingen in bewegingssituaties?
- Kan ik zelfstandig of samen met anderen een spel/bewegingssituatie ontwerpen?

Reflectie

Deze ervaringsmomenten kunnen bewust gemaakt worden met een reflectie. Er zijn scholen waar leerlingen met portfolio regelmatig gevraagd worden te reflecteren middels een schriftelijk verslag. Als we het hebben over het 'hoofd-hart-handenprincipe', kun je stellen dat het lijfelijk ervaren wordt opgeslagen in een verslag waar een leerling over na moet denken en zijn 'hoofd' moet gebruiken. Dit proces van reflectie kan planmatig worden aangestuurd. Dit vraagt wel een extra inspanning om dit portfolio bij te houden voor docent en leerling. Het SLO heeft hier in het verleden voorbeelden van ontwikkeld. Tegenwoordig zijn er voorbeelden zoals de 'sportfolio-app' waarbij gebruik kan worden van een digitaal leerlingvolgsysteem.

Ook als deze ervaringsmomenten niet worden genoteerd in een verslag of portfolio zijn ze wel waardevol en vormend voor leerlingen is mijn overtuiging. Er zijn ook andere manieren om leerlingen uit te dagen tot reflectie die aanzetten tot subjectificatie. 'Active reviewing' is een manier om leerlingen na afloop van een les(onderdeel) te bevragen over hun ervaringen. Dit kan helpen bij de bewustwording en de subjectificatie van leerlingen.

Active reviewing is een actieve, speelse manier van terug- of vooruitblikken op activiteiten waarbij elke deelnemer geactiveerd wordt tot het uitwisselen van zijn beleving, van het delen van zijn ervaring (bron: Workshop Active Reviewing Studiedag BSM en LO2 29-09-2018 (kvlo.nl))

Active reviewing betekent dat leerlingen met een zichtbare handeling laten zien hoe ze de activiteit waarden/ beheersen/ of hebben uitgevoerd. Hierover is eerder geschreven. Dit is een manier om snel inzicht te krijgen in de ervaringen van leerlingen. Dit kan zonder woorden maar kan wel aanleiding zijn om uitleg te vragen en er dieper op in te gaan. Heel waardevol vind ik de persoonlijke gesprekken met leerlingen al dan niet gestructureerd of incidenteel. Dit is een belangrijk middel en afhankelijk van de relatie die de docent heeft met de leerling. Door het gesprek kan de docent veel betekenen in de subjectivering. De professionele of persoonlijke mening van de docent kan bedoeld (maar ook onbedoeld) veelbetekenend zijn voor leerlingen.

Ruimte geven

Essentieel voor subjectificatie is leerlingen kansen geven zelf te ervaren en uit te proberen. Hiervoor moet in het leerplan ruimte gemaakt worden. Dat geeft de mogelijkheid leerlingen keuzes te geven. Deze keuzes kunnen worden uitgebreid. Maar voordat leerlingen keuzes kunnen maken moeten ze eerst weten wat er te kiezen is. Daarom is er eerst een kennismaking met verschillende activiteiten en groepeeringsvormen. Verder is het klas- en groepsafhankelijk welke mate van vrijheid een groep aan kan. Hier speelt de professionaliteit en vakmanschap van de docent een belangrijke rol. Door goed voeling te krijgen en te houden met de groep kan de docent dit steeds beter inschatten. Dit maakt dat het van tevoren niet exact in te plannen is welke activiteit op welke wijze door een groep wordt gedaan. Het leerplan geeft wel richting en de keuzemogelijkheden aan, maar de exacte invulling kan per klas verschillen. De focus op een deelaspect kan per klas en per les variëren.

'Loopt' t-Luk' t-Leeft' t' is een didactisch model bekend geworden via de CALO docenten (Chris Hazelebach en Bruno Oldeboom, (2002)), dat leraren op een eenvoudige wijze kan helpen hun onderwijs voor te bereiden, aan te bieden en te evalueren. (KVLO-magazine 2008).

Bron: <http://robsegers.blogspot.com/2019/03/biesta-kwalificatie-socialisatie-en.html>

In de trits loopt' t (socialisering), lukt' t (kwalificering), leeft' t (subjectivering), zal eerst veel aandacht uitgaan naar het samen op gang brengen en houden van de activiteit. Daarna ontstaat de ruimte om te kijken hoe het bewegen kan verbeteren met intensievere spel- en oefenvormen die zijn toegesneden op de spelontwikkeling van de speelgroep. Uiteindelijk is de waardering voor de activiteit bepalend voor de leerervaring en de subjectivering. Is de activiteit niet boeiend (te makkelijk of te moeilijk) dan is er te weinig beleving. Tussen deze aandachtspunten zal de professionele LO-docent continu moeten schakelen. De praktijk leert dat dit vaak door incidenten gestuurd wordt. De docent zal een repertoire tot zijn beschikking moeten hebben om hierin ook te kunnen schakelen. Er zijn verschillende cursussen die in een behoefte voorzien om LO- docenten ook te scholen in het schakelen en leren hanteren van deze invalshoeken. Groepsdynamisch lesgeven bijvoorbeeld leert docenten in te spelen op de groepsprocessen die er kunnen spelen in de klas. Door het kiezen van specifieke activiteiten en gericht observeren leert de LO-docent de groepsprocessen te sturen. De leerlingen leren hier (soms letterlijk) elkaar ruimte te geven maar ook ruimte te nemen.

Aandacht voor subjectiveren

Er zijn in de LO-praktijk veel kansen en mogelijkheden voor aandacht voor subjectiveren. In die zin is een integrale ontwikkeling waarbij niet alleen aandacht is voor een deelaspect (bijvoorbeeld alleen aandacht voor motorisch leren) maar voor de totale ontwikkeling 'normaal' in de LO-les. In de ontwikkeling van het vak zijn er mogelijkheden meerdere kansen bij de dragen aan de integrale ontwikkeling:

- veelzijdige bewegingservaring, een breed aanbod aan bewegingsactiviteiten en groepeeringsvormen waar leerlingen na een uitgebreide kennismaking steeds meer kunnen kiezen en op den duur een op de persoon toegesneden programma kunnen volgen
- meervoudige deelnamebekwaamheid, waarbij leerlingen niet alleen de rol van beweging uitvoeren maar ook regelende rollen leren als scheidsrechter, coach, instructeur, observator, jury
- het kijken naar bewegingsonderwijs via vier verschillende invalshoeken (tetraëder). Het gaat daarbij om de vier sleutels die leerlingen toegang geven tot blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname aan de bewegingscultuur (pagina 24/25 Basisdocument bewegingsonderwijs onderbouw VO, tweede druk); bewegen verbeteren, bewegen regelen, gezond bewegen, bewegen beleven. Daarin worden leerlijnen en ontwikkellijnen beschreven. Vooral de ontwikkellijnen bij 'bewegen beleven' geven met rubrics aan ('Gerichtheid op bewegen' en 'betrokkenheid bij de les' pagina 206/207) hoe de ontwikkeling daarin geschetst kan worden en dit subjectiveren richting kan geven.

Kernwoorden

integrale ontwikkeling, subjectiveren

Contact

M.massink1@upcmail.nl

Foto's

Anita Riemersma

De essentie van subjectificatie/subjectivering is volgens Biesta een persoon vrij, volwassen en verantwoordelijk in de wereld te laten zijn. In het domein subjectificatie, staat de **vorming** van de persoon centraal en de ontwikkeling van zijn eigen identiteit en uniciteit, zijn **autonomie** en **verantwoordelijkheid** en het ontdekken van zijn drijfveren en passies. De vragen die daarbij de kern vormen, zijn: wie ben ik, wat kan ik en wie wil ik zijn.

Waar het bij subjectificatie om gaat is hoe een persoon is. Hoe gedraag ik mij ten opzichte van anderen, ... , naar de omgeving en naar de wereld? Hoe kan een docent ervoor zorgen dat een leerling zich ontwikkelt tot een mens met wenselijke sociale en persoonlijke eigenschappen? Door een leeromgeving te creëren waarin de leerling de ruimte krijgt om zichzelf te vormen in samenwerking met medeleerlingen en de docent. Dit kan een docent doen door ruimte te creëren voor de **dialogo**. De dialogo met de docent, maar ook met medeleerlingen. Interactie met anderen is van belang om te ontdekken wie je bent en hoe je met anderen om wil gaan.

Aandacht voor subjectiveren geef je door *ruimte te creëren voor de dialogo* en door interactie met anderen. Er zijn in onze lessen genoeg aanleidingen voor de dialogo. Deze zijn alleen soms moeilijk te plannen, maar wel belangrijk. Een ander dilemma is dat we de dialogo wel willen maar ook de 'beweegtijd' willen bewaken ten opzichte van de 'praattijd' (dialogo). Het effect dat een docent heeft op zijn leerlingen is vooral een kwestie van lange adem. Daarom wil ik ervoor pleiten leerlingen langer onder je hoede te nemen. Vooral als je leerlingen gedurende langere tijd lesgeeft wordt de ontwikkeling van leerlingen zichtbaar voor je als docent en beter bespreekbaar met leerlingen (zie ook het artikel 'Stoppen met beoordelen, verder met verhalen delen' KVLO-magazine LO 3 2021). Een beter zicht op de totale ontwikkeling en deze zichtbaar maken voor leerlingen is belangrijker dan leerlingen etiketteren/beoordelen op een deelaspect. Daarbij sluit ik me aan bij Gertjan van Dokkum met zijn pleidooi voor doorgaan met wat voor veel docenten al heel normaal is; aandacht voor de totale ontwikkeling, met oog voor de sociale, morele en emotionele ontwikkeling van de leerling. Ik deel de mening van Berend Brouwer er nog wel een uitdaging ligt om die totale ontwikkeling in kaart te brengen. Wat daarbij absoluut nodig is, is de dialogo met, en meerjarig volgen van de leerling. En tot slot 'last but not least', een vertrouwen in de professionaliteit van de LO- docent als pedagoog die leerlingen vaak in een ander perspectief heeft leren kennen, zoals vaak blijkt bij rapportvergaderingen. Laat je horen!

Samen met anderen

Wat kan bewegingsonderwijs opleveren voor leerlingen?

Over bewegingsonderwijs worden vaak discussies gevoerd. Zowel binnen het basis- als het voortgezet onderwijs. Is het noodzakelijk dat er een vakleerkracht is voor beweging, hoeveel uren zijn van belang, welke faciliteiten? Dat soort vragen. Terwijl dat voor bijvoorbeeld wiskunde, natuurkunde, Engels en andere vakken op school toch veel minder het geval is.

TEKST HILTJE ROOKMAKER EN DE SECTIE BEWEGINGSONDERWIJS VAN DE LEON VAN GELDERSCHOOL

Bewegingsonderwijs heeft, naar mijn idee, grote ontwikkelingen ondergaan in wat er wordt gedaan binnen lessen, welke doelen er worden gesteld, hoe de leerlingen worden benaderd om te bewegen en ook het belang daarvan in te zien voor een gezonde leefstijl en algemene ontwikkeling. Mijn ervaring is dat dit een vak is binnen het onderwijs dat voortdurend in beweging is en zich verder ontwikkelt. Niet alleen op de inhoud van het vak maar zeker ook op de algemene vaardigheden.

Bewegingsonderwijs als rode draad

In mijn onderwijscarrière heb ik doorlopend ervaringen opgedaan met bewegingsonderwijs. Als peuter met peutergym. Daarna had ik, ondanks dat ik in een klein dorpje woonde, de gelukkige omstandigheid dat er gymnastiek werd gegeven in een zaaltje in het dorp. Daar gingen alle kinderen van het dorp vaak naartoe na schooltijd. Onder schooltijd was er weinig sprake van bewegingsonderwijs. We zaten de hele dag in de klas en met de pauzes buiten op het plein. Hier werd dan tikkertje gespeeld en gevoetbald of leerlingen hingen op het plein. Tijdens mijn middelbare school, ondertussen verhuisd naar een grote stad, werd gym gegeven. In de winter in een gymzaal en met mooi weer buiten. Dit was in die tijd nog gericht op het doen van binnenactiviteiten en in de zomer buitensport zoals softbal, verspringen, hoogspringen en natuurlijk de bekende coopertest. Met een cijfer op je rapport voor je prestaties zonder differentiaties. De manier waarop wij als pubers hiermee omgingen was vooral gericht op hoe maken we de les zo kort mogelijk en doen we zo minimaal mogelijk mee zonder jezelf in de vingers te snijden bij de beoordeling of gedoe te krijgen met de docent.

Tijdens mijn pabo-opleiding was bewegingsonderwijs ook een vak. Als je wilde dan kon je een bevoegdheid bewegingsonderwijs halen om les te mogen geven in het basisonderwijs. Aangezien ik breed inzetbaar wilde zijn, heb ik de aantekening gehaald. Wat ik mij hiervan nog herinner is dat je een aantal gymlessen moest geven en dat een gymles werd beoordeeld. Mijn gymles die beoordeeld werd, was aan een klas 4 (nu groep 6). Banken waren ondersteboven neergezet zodat ze te gebruiken waren als evenwichtsbalk. Zelf vind ik dat de les niet optimaal verliep. Eén leerling maakte een ongelukkige val met het springen van de ene naar de andere bank. Duidelijk een inschattingsfout van de docent (ik dus) op het gebied van differentiatie. Gelukkig kreeg ik een voldoende. Tijdens mijn verdere loopbaan heb ik geen gebruik meer van mijn bevoegdheid gemaakt. Alle ervaringen die ik zelf heb gehad met het bewegingsonderwijs, in het onderwijs, hebben niet de impact gehad dat ik de waarde ervan als positief heb ervaren. Het was vooral

volhouden en stress verminderen in de prestaties, en dan ben ik toch nog van huis uit een sportief type. Snappen wat de bijdrage kan zijn van bewegingsonderwijs, of de meerwaarde ervan inzien, is in deze periode niet tot stand gekomen.

Tijdens mijn pabo-opleiding was bewegingsonderwijs ook een vak. Als je wilde dan kon je een bevoegdheid bewegingsonderwijs halen om les te mogen geven in het basisonderwijs. Aangezien ik breed inzetbaar wilde zijn, heb ik de aantekening gehaald

De grote verandering

Totdat ik kwam te werken op de Leon van Gelderschool in Groningen. Mijn blikveld op het bewegingsonderwijs heeft hier een significante verandering ondergaan. De visie op onderwijs en de manier van uitwerken is daarvoor van groot belang. Waarom doe je iets als docent en hoe doe je dat in de uitwerking van een les? Van belang is de basisstructuur, vandaar eerst een korte beschrijving van de belangrijkste zaken.

De inrichting

Op de school zijn heterogene groepen met instroomniveaus vmbo, havo en vwo. De groepen worden in jaar één specifiek gemaakt met meer informatie dan het niveau van advies van de basisschool. Ook wordt gekeken naar verhoudingen jongens/meisjes, culturen, woonplek en specifieke aspecten van leerlingen (adhd, dyslexie en dergelijke). Dit alles om ervoor te zorgen dat je een niet alleen op niveau gedifferentieerde groep hebt. De visie hierachter is dat leerlingen meer van elkaar kunnen leren als er meer verschillen in een groep zijn, waarbij er rekening wordt gehouden dat je ook herkenbare kenmerken van leerlingen in dezelfde groep hebt.

Langdurig gelijke groepen

De groep blijft de eerste drie leerjaren als groep bij elkaar. Aan het einde van jaar 3 kiezen de leerlingen zeven vakken die ze meenemen naar jaar 4 om daar de school mee af te sluiten. De mentorgroep is ook in jaar 4 nog samen. Ook het mentorenteam gaat vier jaar lang mee met de leerlingen. Zo houden de leerlingen veel dezelfde docenten en de twee mentoren die aan elke groep zijn gekoppeld. De mentoren zijn vanaf jaar 1 bezig om een zelfcorrigerende groep te maken die samen leert en met respect met elkaar omgaat en ook de verschillen daarin erkent. Leerlingen volgen de vakken als groep samen en binnen de groep op eigen niveau. Leerlingen

weten in de groep ook wat de niveau- en andere verschillen zijn en leren hier met elkaar mee om te gaan en ook om er gebruik van te maken.

Geen hokjes

Leerlingen zitten op school niet vast in een hokje op niveau. Je doet wat je kan voor een vak en dat kan ook gedurende het jaar wisselen zonder dat je van groep of docent wisselt. Leerlingen krijgen de eerste drie jaren geen cijfers maar worden beoordeeld op de prestaties die ze leveren. Naast de cognitieve prestaties is binnen de school ook veel aandacht voor: wie ben je, wat kan je, en wat wil je? Ook komen algemene vaardigheden zoals onder andere samenwerken, werkhouding, reflecteren, beleving en plezier, differentiatie en initiatief nemen aan bod.

Het bewegingsonderwijs

Binnen het bewegingsonderwijs is hier, naast de sportieve uitdaging, een mooie kans die binnen de Leon van Gelderschool zeker is benut. Doordat de leerlingen vertrouwd zijn met elkaar in de groep en met de verschillen is er een relatie die gericht is op groeien met elkaar. Juist bij een vak als bewegingsonderwijs kan hier optimaal in worden geoefend. Grenzen verleggen, elkaar helpen, uitdagen en respecteren. Door de vrije situatie in het bewegingsonderwijs zijn hier andere kansen dan in lessen in een lokaal met tafels en stoelen. Niet alle leerlingen kunnen alle onderdelen optimaal uitvoeren en gaan elkaar helpen en versterken. Ook het reflecteren vindt plaats tijdens het oefenen als iets heel goed gaat of soms iets minder. Je ziet in de lessen dat leerlingen de ruimte hebben naar elkaar toe; dat ze er mogen zijn zoals ze zijn. Door te werken met een kring (direct in contact met iedereen in de groep) en samen verantwoordelijk zijn voor successen in de groep wordt de groei gestimuleerd, waarbij successen zeer gedifferentieerd kunnen worden benoemd. Doordat de leerling het leerdoel heeft geformuleerd in overleg met de mentor is het passend. Daardoor is hij vaker succesvol. Bewegen en sporten kun je daarbij ook inzetten als middel en niet als doel.

Het gaat om het proces

We zijn altijd bezig met het proces, bijvoorbeeld richting de sportdagen. Het gaat om het proces, als klas samen het doel behalen, elkaar beter maken, elkaars talenten benutten. Niet alleen jezelf beter maken, maar ook anderen verbeteren. Werkhouding is het belangrijkste. Daar verstaan we onder hoe je houding is van begin tot het einde. Dus ook hoe je je gedraagt in de kleedkamer. We besteden aandacht aan de verschillende vaardigheden, samenwerken, presenteren, zelfstandig werken, reflecteren, feedback geven en ontvangen. Dit doen we bijvoorbeeld door het zelf lesgeven. Dit bouwen we op in drie jaar tijd.

In jaar 1 lesgeven in tafelgroepen (vijf leerlingen), elkaar verschillende taken geven, een bestaand spel aanpassen, bijvoorbeeld trefbal. In jaar 2 lesgeven in tafelgroepen waarbij ze een nieuw spel moeten ontwerpen met twee bestaande sporten. In jaar 3 gaan ze in een drietal een hele les geven, warming-up en kern. In de lessen vullen de leerlingen rubrics over elkaar in als vorm van feedback. De kring is een belangrijk middel om instructie te geven, het lesdoel te bespreken, te reflecteren op de les en om feedback te geven. Op sportdagen staat de klas centraal. Als klas ga je proberen te winnen; geen individuele prestaties. Per sportdag staat ook een doel centraal: jaar 1, veilige en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Jaar 2, bewegen en regelen. Jaar 3, niveauverschil wordt groter, dus leren omgaan met en respecteren van elkaars verschillen. Jaar 4 zijn we aan het veranderen door leerlingen zelf te laten kiezen en te laten ontdekken wat hun sportidentiteit is. Leerlingen krijgen vier jaar lang geen cijfers, maar werken met een niveauschaal. Beginner, gemiddeld, gevorderd, expert. In jaar 4, krijgen ze o/v/g.

▲
De leerling doet actief mee in de les

Beoordeling Beweging jaar 4

	Onvoldoende	Voldoende	Goed
Werkhouding (Voorwaardelijk)	De leerling: - heeft de randvoorwaarden niet op orde. - is passief tijdens de les. - heeft moeite met taken oppakken. - zorgt voor een negatieve werksfeer.	De leerling: - heeft zijn spullen op orde en is op tijd in de les aanwezig. - doet zelf actief mee. - pakt taken op als de docent dit aangeeft. - draagt met hulp bij aan een positieve werksfeer.	De leerling: - heeft zijn spullen op orde en is op tijd in de les aanwezig. - pakt taken op uit eigen initiatief. - doet actief mee in de les. - draagt bij aan een positieve werksfeer.
Samenwerken	De leerling: - communiceert op een negatieve manier of communiceert niet. - kan niet met hulp anderen betrekken tijdens de opdrachten.	De leerling: - communiceert, maar heeft soms sturing nodig met de manier waarop. - kan met hulp anderen betrekken tijdens de opdrachten.	De leerling: - communiceert op een positieve manier. - betreft anderen tijdens de opdrachten. - benut de kwaliteiten van zijn teamgenoten.
Andere rollen uitvoeren (observator, scheidsrechter, coach, hulpverlener)	De leerling: - accepteert anderen niet in de verschillende rollen. - heeft moeite om te luisteren naar de feedback van anderen en kan daar geen vervolg aangeven. - kan anderen niet positief stimuleren om deel te nemen aan de opdrachten.	De leerling: - accepteert anderen met hulp in de verschillende rollen. - luistert naar de feedback van anderen en heeft moeite een hieraan vervolg te geven. - heeft moeite om anderen positief te stimuleren om deel te nemen aan de opdrachten.	De leerling: - accepteert anderen in de verschillende rollen. - luistert naar de feedback van anderen en maakt bewuste keuzes. - stimuleert anderen op een positieve manier om deel te nemen aan de opdrachten.
Reflecteren	De leerling: - heeft weinig inzicht in eigen kwaliteiten en verbeterpunten. - kan slecht anderen uitleggen waarom deze sport bij hem of haar past.	De leerling: - kan zijn kwaliteiten en verbeterpunten benoemen en met hulp uitleggen. - kan met hulp anderen uitleggen waarom deze sport bij hem of haar past.	De leerling: - kan zijn kwaliteiten en verbeterpunten benoemen en uitleggen. - kan anderen uitleggen waarom deze sport bij hem of haar past.

▲ *Beoordelen jaar 4* Ik vind het zo mooi om te zien hoe bewegingsonderwijs kan worden ingezet en wat het oplevert voor de leerlingen. Zoveel meer dan ik zelf ooit heb mogen ervaren en zo mooi binnen het onderwijs.

Van het onderwijs op de Leon van Gelder (openbaar onderwijs Groningen) ben ik doorgegaan naar openbaar voortgezet onderwijs Noord-Fryslân. De periode is nog te kort om mijn bevindingen van het bewegingsonderwijs hier weer te kunnen geven. Maar dat het beter is dan ik zelf heb mogen ontvangen is vast en zeker zo.

Op de site van de KVLO staan voorbeelden van doorlopende leerlijnen voor basketbal en atletiek zoals gehanteerd door de vakgroep bewegingsonderwijs van Leon van Gelder school in Groningen.

Drs. Hiltje Rookmaker: rector Leon van Gelder 2004 tot 1 juli 2021, 1 juli 2021 lid CvB openbaar voortgezet onderwijs Fryslân-Noord en verbonden aan de groep bewegingsonderwijs van Curriculum.nu

▶ *Beleving en plezier*

Contact

hrookmaker@ovo-fryslannoord.nl

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

doorlopende leerlijnen, algemene vaardigheden bewegingsonderwijs

Een les niet gevallen, is een les niet geleerd!

Elke dag belanden 500 kinderen met letsel op de eerste hulp (SEH). Dat is één kind per drie minuten. Een val is daarbij één van de belangrijkste oorzaken (zie figuur 1). Van de ernstige letsels bij 0-11-jarigen is de oorzaak in 82% van de gevallen een val. Letsel als gevolg van een val kan voorkomen worden door kinderen valvaardigheden te leren. Kinderen die goed leren vallen leren hoe ze niet op hun hoofd vallen en om hun armen niet onnodig uit te strekken in de valrichting, waardoor de kans op hoofdletsel en polsbreuken afneemt. In dit artikel bespreken we de plek van het leren vallen in het bewegingsonderwijs.

TEKST YOS LOTENS, WIM VAN GELDER, THIJS MENSINK, JOSKE NAUTA, MIRKA JANSSEN

▲ **Belang van leren vallen**
 Figuur 1 Vallen in de top 3 ernstige ongevallen (bron: VeiligheidNL)

Kinderen bewegen minder dan hun ouders vroeger deden. Dit heeft nadelige gevolgen voor de fitheid en motoriek van kinderen: kinderen zijn minder sterk en flexibel, maar ook minder vaardig in bewegen en lopen dus eerder een letsel op als ze vallen (Anselma e.a., 2020; Runhaar e.a., 2009). Voor kinderen is het belangrijk om zo veel mogelijk positieve beweegervaring op te doen en om risicovolle situaties in te leren schatten. Bij dat laatste is het inzicht in het eigen beweegniveau belangrijk. Negatieve ervaringen – zoals letsels – kunnen ertoe leiden dat een kind stopt met deelname aan sport- en buitenspeelactiviteiten. Hierdoor kan een negatieve spiraal ontstaan, waardoor een kind steeds minder fit en vaardig wordt. Het aanleren van een veilige manier van vallen draagt bij aan de positieve beweegervaringen van kinderen.

► **Kast en twee matten**

Leren vallen in de gymles

Het besef bij vakleerkrachten bewegingsonderwijs dat het leren vallen en valbreken een plek zou moeten hebben in de les bewegingsonderwijs is gegroeid. Een mooi voorbeeld is de 'stuntrol'. Het schuin over de kop gaan is ook nog eens eenvoudiger en vaak minder beangstigend voor kinderen. Zeker in de leeftijdsfase (3-6 jaar), waarin de morfologie voor het maken van een koprol ongunstig is, namelijk een groot hoofd en korte armen. Dit heeft consequenties voor de huidige methodieken. Vanuit een boomstamrol longitudinaal kan je naar een diagonale stuntrol toe werken. En van daaruit eventueel naar sideflips, corks, tipsalto's, salto's of zelfs een koprol. Het beschrijven van deze nieuwe methodieken verdient een eigen artikel. Het zou niet zo gek zijn om in elke les een activiteit met een stuntrol te verwerken!

De stuntrol

Rol op twee matten

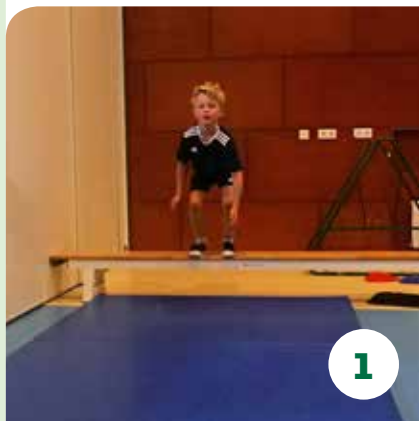
Serie rollen vanaf bank

Het nieuwe valprogramma Val OK!
Van VeiligheidNL

Valoefeningen

Elke les vallen? Hoe pak je dat aan? VeiligheidNL heeft op 19 mei 2021 het nieuwe valprogramma Val OK! Gelanceerd (zie QR-code). Deze oefeningen zijn speels en nodigen uit tot herhaling, waardoor kinderen uiteindelijk reflexmatig een val veiliger kunnen opvangen. In het onderzoek naar de effectiviteit van het programma werd een trend gevonden dat het programma effectiever was voor kinderen die relatief weinig bewegen. Geen significante effecten dus, mede omdat weinig vakleerkrachten het gehele programma uitvoeren en de kinderen uit de interventiegroep niet veel vaker valoefeningen deden dan de kinderen uit de controlegroep (Nauta e.a., 2013). In de QR-codes is een link opgenomen naar vier valoefeningen. Bij deze oefeningen leren kinderen 'rollen' en 'afslaan' om een val op te vangen.

1

2

3

4

5

6

7

8

Valoefening 1: "Kijk uit, je gaat onderuit"

Valoefening 2: "Vuurwerk knallen met achterover vallen."

Valoefening 3: "Top: helemaal over de kop!"

Valoefening 4: "Duik puik op je buik"

Rollen is nodig bij een val in voorwaartse, zijwaartse en achterwaartse richting, om de bewegingsenergie op te vangen. Afslaan is nodig om een val van hoogte op te vangen en dus de kracht van de val over een zo groot mogelijk oppervlak te verdelen. Dat is zinvol in een judo-training op de mat, maar bij een onbedoelde, ongelukkige val tijdens het buitenspelen geldt iets anders; dan kan ook een harde klap met de arm een oorzaak van een blessure zijn. Daarom is het niet zozeer het afslaan dat in het leerproces moet worden geautomatiseerd, maar de positie van de armen, de stand van de gewrichten met de juiste timing.

Om te oefenen voor een onverwachtse val, moet je de leerling uitdagen om de regie over het moment van vallen op speelse wijze uit handen te geven. Een betrouwbaar oefenmaatje is hierbij een must. De leerling die gaat vallen, heeft eerst

zelf de regie; hij bepaalt zelf wanneer hij loslaat of wordt geduwd en dus wanneer hij valt. Het is zijn eigen initiatief of zijn commando aan het maatje. Door het vertrouwen en de mate van onvoorspelbaarheid stapsgewijs op te bouwen, durft de leerling zich uiteindelijk onverwacht door zijn maatje te laten loslaten of wegduwen. Daarvoor zijn er vijf opeenvolgende stappen bedacht die bij de meeste oefeningen kunnen worden gebruikt, zie kader stappenplan onverwachtse val oefenen.

Kader stappenplan onverwachtse val oefenen

1) Leerling houdt vast, beslist en laat zelf los

Tijdens de oefening houdt de leerling het maatje of de docent vast (aan de polsen, lange mouwen of aan een voorwerp, zoals een werpring, fietsband of lintje). De leerling wordt zelf niet vastgehouden. Hij bepaalt zelf op welk moment hij loslaat en vanuit welke houding hij gaat vallen. Bijvoorbeeld in een houding waarin hij zijn benen flink buigt en met zijn zitvlak een paar centimeter boven de mat hangt, tot een houding waarin hij zijn benen stapsgewijs steeds minder buigt en steeds verder met zijn zitvlak van de mat is voordat hij valt.

2) Leerling houdt vast, maatje beslist, leerling laat zelf los

Zie stap 1 met één verschil: nu geeft het maatje of de docent het commando, waarna de leerling hem of het voorwerp moet loslaten. Het maatje kiest dus het moment, de leerling laat ook hier zelf los.

3) Maatje houdt vast, leerling beslist, maatje laat los

Nu houdt de leerling niemand meer vast. Hij wordt nu door zijn maatje vastgehouden aan zijn polsen, of lange mouwen. De leerling geeft het commando wanneer het maatje moet loslaten zodat hij kan vallen.

4) Maatje houdt vast, beslist en laat los

De leerling wordt door zijn maatje vastgehouden, zoals bij stap 3. De leerling weet niet op welk moment zijn maatje hem zal loslaten en wanneer hij zal vallen. Als wordt gekozen om samen eenzelfde voorwerp vast te houden, dan geldt ook daarbij; de leerling heeft het nu niet zelf meer in de hand. Het maatje laat plotseling los en bepaalt dus op welk moment er gevallen gaat worden.

5) Verrassen: maatje houdt vast, triggert en laat los

Dit lijkt op stap 4, maar nu wordt de leerling nog meer uitgedaagd en op de proef gesteld. Hij wordt door zijn maatje plingend aan de armen geschud, waarna het maatje plotseling loslaat. Of hij wordt plotseling geduwd.

Leren vallen op het schoolplein

Beter leren vallen en valbreken kan in de speelzaal en gymzaal beginnen, maar houdt niet op bij de deuren van deze lokalen. Op veel schoolpleinen is er een prettige valondergrond die uitnodigt om spelenderwijs te leren vallen. Denk aan plekken met kunstgras, zand of rubbertegels. Vaak zoeken (jonge) kinderen deze ondergronden op om te stoeien en te rollen. Het maken van een stuntrol, na een landing op de voeten, gebeurt regelmatig spontaan door de vaardigere kinderen. Als er regelmatig buiten bewegingsonderwijs wordt gegeven, kan hier structureel aandacht voor zijn. Oudere en vaardigere kinderen kunnen ook op gras en tegels gaan rollen. Zo bied je een veilige

1

2

3

4

5

6

7

8

9

opbouw van leren vallen op een landingsmat, op een mat, naar vallen op een zachte valondergrond buiten, op de gymzaalvloer, op het gras en tenslotte naar valbreken op de tegels.

Leren vallen in curriculum ALO Amsterdam

Het valbreken op de ALO Amsterdam wordt aangeboden vanaf blok één in het eerste jaar. Er wordt zo een start gemaakt waarin blessurepreventie aandacht krijgt aan de voet van een berg nieuwe en zeer diverse bewegingsuitdagingen voor de startende student. Ook worden de studenten erop gewezen dat bij jonge kinderen, waar zij aan gaan lesgeven, sprake zal zijn van een toename van het zelfvertrouwen, met als gevolg dat kinderen meer durven te bewegen in alle situaties. De intensiteit zal toenemen met de durf om bewegingsuitdagingen aan te gaan. Als de handrem van valangst eraf gaat kan het leren bewegen een versnelling laten zien.

Referenties

VeiligheidNL, <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/in-en-om-huis/vallen>. Geraadpleegd op 12 juni 2021.

VeiligheidNL, <https://www.veiligheid.nl/kinderveiligheid/leren-vallen/valoefeningen> Geraadpleegd op 12 juni 2021.

Anselma, M., Collard, D.C.M., Berkum, A. van, Twisk, J.W.R., Chinapaw, M.J.M., & Altenburg, T. (2020). Trends in neuromotor fitness in 10-to-12-year-old Dutch children: a comparison between 2006 and 2015/2017. *Frontiers in Public Health* 2020 (pp. 1-7)

Runhaar, J. & Collard, D. & Singh, A. & Kemper, H., Mechelen, W. & Chin

A Paw, M. (2009). Motor fitness in Dutch youth: Differences over a 26-year period (1980–2006). *Journal of science and medicine in sport/Sports Medicine Australia*. 13. 323-8. 10.1016/j.jsams.2009.04.006.

Nauta J., Knol, D.L., Adriaensens L., Klein Wolt, K., van Mechelen W., & Verhagen E.A.L.M. (2013). Prevention of fall-related injuries in 7-year-old to 12-year-old children: a cluster randomised controlled trial. *Br J Sports Med*, 47(14), 909-13.

Foto's

Bastiaan Goedhart, Wim van Gelder

Contact

m.janssen@hva.nl

Kernwoorden

leren vallen, valoefeningen, veiligheid

Praktische aanbevelingen voor beoordelen en motivatie van leerlingen in de les LO

Evaluatie en Motivatie in de les LO staan centraal in mijn promotieonderzoek. In een eerste artikel in LO 5 werden de resultaten van mijn promotieonderzoek toegelicht. In dit tweede artikel wordt gereflecteerd op de meerwaarde van dit onderzoek voor de onderwijspraktijk, waarbij concrete praktische aanbevelingen worden gegeven.

TEKST EN FOTO'S CHRISTA KRIJGSMAN

Een van de resultaten uit het onderzoek was dat prestatiecijfers soms wel, en soms geen negatieve invloed hebben op de motivatie en angst van leerlingen bij LO. Verder bleek dat prestatiecijfers een negatieve invloed kunnen hebben doordat er meer behoeftefrustratie ervaren wordt en minder behoeftebevrediging. Daarnaast kan evaluatie bij LO motiverender worden gemaakt door doelen te verduidelijken en op groei gerichte feedback te geven. De mate waarin een docent doelen stelt en op groei gerichte feedback geeft, verschilt van les tot les en dit beïnvloedt de behoeftebevrediging en -frustratie. Dit suggereert dat docenten elke les opnieuw de psychologische basisbehoeften van leerlingen kunnen beïnvloeden. Deze resultaten (voor een overzicht, zie LO 5) suggereren dat het voor docenten interessant kan zijn om zich te bezinnen op hun huidige curriculum en de manier van beoordelen. Op basis van de studies uit mijn proefschrift, bestaande literatuur (zie bijvoorbeeld Leahy & Wiliam, 2012), mijn eigen ervaringen als docent LO en als procesbegeleider van een docent-ontwikkelteam rondom motiverend evalueren, doe ik hieronder vier aanbevelingen voor de onderwijspraktijk. De aanbevelingen zijn geworteld in de belangrijkste praktijkboodschap van het proefschrift:

Om beoordelen motiverender te maken, zouden docenten, lerarenopleiders en onderzoekers zich moeten concentreren op **het stellen van doelen**, het geven van **op groei gerichte feedback**, **competentiebevrediging**, **autonomiebevrediging** en **verbondenheidsbevrediging** en proberen om deze theoretische concepten te implementeren in praktisch toepasbare onderwijsstrategieën.

Aanbeveling 1: Kies een weloverwogen mix tussen evaluaties met een summatieve functie en een formatieve functie, en benadruk de informatieve waarde van beide evaluaties.

Als de evaluatie een summatieve functie heeft, is deze gericht op een beoordeling van de leerprestaties, leeruitkomsten of leerproducten aan het einde van het onderwijsleerproces. De evaluatie gaat na of, en in welke mate de leerling de gestelde leerdoelen heeft bereikt en legt dat vast, bijvoorbeeld in de vorm van een cijfer. Als de evaluatie een formatieve functie heeft, gaat het om een tussentijdse vorm van evaluatie, die de basis vormt voor de optimalisering van het onderwijsleerproces in de toekomst. Leerlingen worden gevolgd in hun leerproces om doorlopend op

In het huidige onderwijs is er namelijk een disbalans tussen evaluaties met een summatieve functie en evaluaties met een formatieve functie

groei gerichte feedback te geven op de gestelde doelen om zo de doelen te behalen (Dochy & Struyven, 2011). Door evaluaties met een overwegend summatieve of formatieve functie intelligent te mixen (AIESEP, 2020; Laveault & Allal, 2016), ontvangen leerlingen cijfers, maar niet teveel. In het huidige onderwijs is er namelijk een disbalans tussen evaluaties met een summatieve functie en evaluaties met een formatieve functie (Onderwijsraad, 2018). Er is een behoefte aan het stellen van doelen en het geven van op groei gerichte feedback gedurende het leertraject, zodat leerlingen weten wat van hen verwacht wordt en wat

verbeterd kan worden. Een weloverwogen mix stimuleert dat (1) leerlingen, ouders, docenten en schoolleiders, die gewend zijn te werken met cijfers, direct “een begrip” hebben van de betekenis van het cijfer en de prestatie van de leerling, (2) leerlingen hun leren kunnen verbeteren en (3) leerlingen zich meer bekwaam voelen, meer eigenaarschap over hun eigen leren ervaren en een positieve sfeer in de klas ervaren.

Als docent kun je met de vakgroep LO bespreken welke balans er is tussen evaluaties met een summatieve functie en evaluaties met een formatieve functie. Hoe vaak worden leerlingen summatief geëvalueerd? Wat leveren zulke evaluaties op? Wat leren leerlingen in de gegeven lessen voordat ze een evaluatie krijgen met een summatieve functie? Worden doelen en op groei gerichte feedback zodanig uitgelegd zodat leerlingen begrijpen waarom ze bijvoorbeeld een zeven krijgen?

Aanbeveling 2: Probeer doelen, op groei gerichte feedback en prestatiecijfers op elkaar af te stemmen.

Wanneer docenten beide functies van evalueren (summatief en formatief) intelligent willen mixen en de psychologische basisbehoeften van leerlingen willen stimuleren, is het belangrijk dat doelen, verwachtingen en succescriteria, leeractiviteiten, op groei gerichte feedback en prestatiecijfers op elkaar afgestemd zijn (Borghouts et al., 2015; Penney et al., 2009)

▼
Door middel van een rubric kunnen doelen meer expliciet gemaakt worden

Als docent kun je met de vakgroep LO bespreken hoe het huidige LO-curriculum is opgebouwd. Komt dit overeen met de meervoudige bekwaamheden (bv. motorische vaardigheden, sociale vaardigheden, speltactiek, organisatorische vaardigheden of andere aspecten) die de vakgroep belangrijk vindt in het leerproces van leerlingen? Begin niet met het plannen van activiteiten als je het curriculum gaat (her)ontwerpen. De kerndoelen, eindtermen en meervoudige bekwaamheden zijn een beter startpunt, en deze moeten verder uitgeschreven worden naar concretere periodes en lesdoelen, toetsvormen en (als laatste) lesinhouden (Borghouts et al., 2021). De artikelen “Toetsing als kans voor leren” (Sluijsmans, 2020) en “Internationaal advies over beoordelen bij lichamelijke opvoeding” (Borghouts et al., 2021) kunnen als inspiratie dienen.

Aanbeveling 3: Kies één voorkeursstrategie om mee te beginnen, probeer deze op verschillende manieren uit en doe dit iedere les opnieuw.

Hoe kunnen docenten het stellen van doelen en op groei gerichte feedback implementeren in de les? Door te focussen op één strategie worden aanpassingen aan het reguliere onderwijs beperkt gehouden. Dit is belangrijk, want om het in de onderwijspraktijk “te laten werken” is het essentieel om kleine stappen te zetten bij het integreren van een nieuwe strategie in bestaande onderwijsroutines (Leahy & Wiliam, 2012).

Handstand				
Doel: Probeer in deze LO-les tot een rechte handstand te komen. Probeer dit op je eigen niveau te doen.				
Zet bij ieder aandachtspunt een kruis in het vakje dat bij jouw handstand past.				
Aandachtspunten	Einddoel	Behaald	Ontwikkelen	Beginnen
Recht 	Ik maak een rechte handstand.	Ik kom soms tot een rechte handstand.	Ik maak een handstand met een beetje holle rug.	Ik maak een handstand met een flinke holle rug.
Balans 	Ik sta ongeveer 5 seconden in balans zonder dat ik daarbij mijn handen verplaats.	Ik sta minstens 2 seconden in balans zonder dat ik mijn handen verplaats.	Ik kan heel even stil staan (< 1 sec) zonder dat ik daarbij mijn handen verplaats.	Ik verplaats mijn handen om balans te houden.
Terugkomen tot stand 	Ik kom met mijn benen een voor een gecontroleerd terug tot stand op de mat. Ik eindig rechtop.	Mijn benen komen een voor een terug op de mat. Ik eindig nog voorover.	Ik kom met kromme benen terug op mijn voeten. Mijn benen ‘vallen’ een voor een terug op de mat. Ik eindig nog voorover.	Ik kom met kromme benen terug op mijn voeten. Mijn benen ‘vallen’ tegelijkertijd terug op de mat. Ik eindig zittend op de mat of eindig nog voorover.

Resultaten uit het proefschrift suggereren ook dat, ook al krijgen leerlingen les van dezelfde docent, (1) niet alle leerlingen de doelen en feedback in dezelfde mate begrijpen en (2) leerlingen les-tot-les verschillen ervaren in hoeverre de docent de doelen heeft uitgelegd en feedback heeft gegeven. Daarom is het waardevol als (1) docenten doelen en feedback op verschillende manieren kunnen uitleggen om zodanig zoveel mogelijk leerlingen te bereiken en (2) docenten iedere les opnieuw doelen stellen en op groei gerichte feedback geven.

Als docent kun je expliciet één strategie opnemen in je lesvoorbereiding, bijvoorbeeld het stellen van doelen of het geven van op groei gerichte feedback

Als docent kun je expliciet één strategie opnemen in je lesvoorbereiding, bijvoorbeeld het stellen van doelen of het geven van op groei gerichte feedback. Experimenteer met deze lesgeefstrategie en doe dit op verschillende manieren, elke les opnieuw. Maak je geen zorgen als iets niet volgens plan verloopt, want elke les is een nieuwe kans om doelen te stellen en op groei gerichte feedback te geven. De boeken "Embedded Formative Assessment" (William, 2018) en "Wijze Lessen" (Surma et al., 2019) geven praktische voorbeelden van het implementeren van doelen stellen of op groei gerichte feedback geven.

Aanbeveling 4: Implementeer doelen en op groei gerichte feedback op een motiverende manier.

Hieronder worden zowel het stellen van doelen als het geven van op groei gerichte feedback vertaald naar praktisch toepasbare motiverende lesgeefstrategieën. Voor elke lesgeefstrategie worden drie voorbeelden gegeven: één motiverende lesgeefstrategie voor elke psychologische basisbehoefte.

Doelen stellen

- Competentiebevrediging: Communiceer duidelijke en haalbare maar uitdagende doelen. Geef leerlingen inzicht in hoe een taak met succes kan worden voltooid. Werken aan taken die niet te gemakkelijk en niet te moeilijk zijn (dus uitdagend), zal het gevoel van bekwaamheid van leerlingen bevorderen.
- Autonomiebevrediging: Door duidelijke en haalbare maar uitdagende doelen te communiceren, is het mogelijk om leerlingen keuzes te bieden. Bijvoorbeeld keuzes in moeilijkheidsgraad van de taak, in tempo, en qua timing van feedback vragen. Dit zal het gevoel van invloed hebben op het eigen leerproces bevorderen. In de instructievideo's van een experimentele handstand-les, die gebruikt werden voor dit promotieonderzoek (zie onderstaande QR code), kunnen leerlingen zelf de moeilijkheidsgraad kiezen door een groene, blauwe, rode of zwarte piste te volgen. Ook kunnen ze zelf het werktempo bepalen.
- Verbondenheidsbevrediging: Door duidelijke en haalbare maar uitdagende doelen te communi-

Scan deze QR-code voor de instructie video's van de experimentele handstand-les

▲ Laat leerlingen zelf de moeilijkheidsgraad kiezen door een groene, blauwe, rode of zwarte piste te volgen

Referenties

Aelterman, N., De Muynck, G.-J., Haerens, L., Vande Broek, G., & Vansteenkiste, M. (2017). *Motiverend coachen in de sport*. Uitgeverij Acco.

AIESEP. (2020). *Position Statement on Physical Education Assessment*. <https://aiesep.org/scientific-meetings/position-statements/>

Borghouts, L., Weeldenburg, G., Slingerland, M., & van Dokkum, G. (2015). Doelen, lessen en beoordelen: één geheel; constructieve alignment bij LO. *Lichamelijke Opvoeding*, 2, 38–41.

Borghouts, L., Weeldenburg, G., Slingerland, M. (2021). Internationaal advies over beoordelen bij lichamelijke opvoeding. *Lichamelijke Opvoeding*, 109 (3), 38–40.

Dochy, F., & Struyven, K. (2011). Het waarom, wat, wie, wanneer, waarmee en hoe van evalueren. In J. Castelijns, M. Segers, & K. Struyven (Eds.), *Evalueren om te leren* (pp. 33–59). Uitgeverij Coutinho.

Laveault, D., & Allal, L. (2016). *Assessment for learning: Meeting the challenge of implementation*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-39211-0>

Leahy, S., & Wiliam, D. (2012). From teachers to schools: Scaling up professional development for formative assessment. In J. Gardner (Ed.), *Assessment and Learning* (pp. 49–71). Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446250808.n4>

Onderwijsraad. (2018). *Toets wijzer*. <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2018/12/13/toets-wijzer>

Penney, D., Brooker, R., Hay, P., & Gillespie, L. (2009). Curriculum, pedagogy and assessment: Three message systems of schooling and dimensions of quality physical education. *Sport, Education and Society*, 14, 421–442. <https://doi.org/10.1080/13573320903217125>

Sluijsmans, D. (2020). *Toetsing als kans voor leren*. 1–22. <https://www.nro.nl/wp-content/uploads/2020/10/Toetsing-als-kans-voor-leren-formatief-toetsen-en-evalueren.pdf>

Surma, T., Vanhoyweghen, K., Sluijsmans, D., Camp, G., Muijs, D., & Kirschner, P. (2019). *Wijze lessen. 12 Bouwstenen voor effectieve didactiek*. Ten Brink Uitgevers. <https://excel.thomasmore.be/courses/wijze-les-12-bouwstenen-voor-effectieve-didactiek/>

Weeldenburg, G., Borghouts, L., Slingerland, M. (2018). *Toolbox voor een motiverend leerklimaat*. *Lichamelijke Opvoeding* 4, 6–9.

Wiliam, D. (2018). *Embedded formative assessment* (2nd ed.). Solution Tree Press.

Contact

c.a.krijgsman@tue.nl of
c.krijgsman@sjl.nl

Kernwoorden

formatieve evaluatie, cijfers, motivatie, doelen, feedback

ceren, is het mogelijk om de klas te organiseren in kleine groepen die samenwerken. Door met anderen in de groep te communiceren over de leerdoelen, bijvoorbeeld over waar ze staan ten opzichte van deze doelen en hoe ze die doelen kunnen bereiken, wordt er een positieve sfeer in de klas gecreëerd. Gevoelens van “elkaar mogen” zullen op deze manier gekoesterd worden, mits dit goed begeleid wordt.

Op groei gerichte feedback geven

- **Competentiebevrediging:** Start je instructie met uit te leggen welke aspecten van de taak al met succes uitgevoerd worden. Benoem vervolgens concrete verbeterpunten. Hierbij houd je in gedachten dat de voorgestelde stappen haalbaar maar toch uitdagend moeten zijn. Inzicht in (kleine) successen en hoe te verbeteren met haalbare maar uitdagende stappen, zal het gevoel van bekwaamheid van leerlingen bevorderen.
- **Autonomiebevrediging:** Je kunt leerlingen de mogelijkheid geven om op groei gerichte feedback te vragen op een moment dat zij daar klaar voor zijn, in plaats van ongevraagd te geven. Probeer tijdens het communiceren van deze feedback uitnodigende taal te gebruiken zoals “je zou kunnen proberen om ...” in plaats van druk uit te oefenen, zoals “je moet ...”. Door keuzemogelijkheden te bieden en uitnodigende taal toe te passen, bevordert je het gevoel zelf invloed te hebben op het eigen leerproces.
- **Verbondenheidsbevrediging:** Probeer bij de uitleg positieve steun te betuigen, ongeacht het niveau van leerlingen. Moedig de leerling aan om vragen te stellen over hun vorderingen. Door onvoorwaardelijk respect, zorg en ondersteuning te tonen en door aan te moedigen om vragen te stellen, zal een open, positieve sfeer ontstaan die uitnodigt tot samenwerking.

De instructie video's van de experimentele handstand-les tonen praktische voorbeelden hoe doelen, competentie-, autonomie- en verbondenheidsbevrediging geïmplementeerd kunnen worden in de les LO, uitgewerkt in een les handstand. Het document dat gedownload kan worden via onderstaande QR-code toont daarbij hoe de op groei gerichte feedback en

competentie- en autonomiebevrediging geïmplementeerd kan worden. Het artikel “Toolbox voor een motiverend leerklimaat” (Weeldenburg et al., 2018) kan meer inspiratie bieden rondom motiverende lesgeef-strategieën in de LO lespraktijk.

Tot slot geeft het boek “Motiverend Coachen in de Sport” (Aelterman et al., 2017) praktische voorbeelden om gevoelens van competentie, autonomie en verbondenheid van leerlingen in de klas te ondersteunen.

Wil je meer weten over dit onderwerp? In LO 5 is een artikel gepubliceerd waarin de onderzoeksresultaten van mijn proefschrift worden beschreven.

Het volledige proefschrift, inclusief een uitgebreide Nederlandse samenvatting en vertaling naar de lespraktijk, is gratis te downloaden via deze QR-code. Dit promotieonderzoek werd uitgevoerd

in samenwerking met Universiteit Utrecht (Prof. dr. Jan van Tartwijk en Dr. Tim Mainhard), Universiteit Gent (Prof. dr. Leen Haerens), en Fontys Sporthogeschool Eindhoven (Dr. Lars Borghouts), en mede mogelijk gemaakt met financiële steun van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO); onderzoeksprogramma Promotiebeurs voor Leraren met projectnummer 023.004.015), en van vereniging Ons Middelbaar Onderwijs (OMO).

Dank aan Lars Borghouts voor zijn feedback op dit artikel.

Christa Krijgsman is post-doctoraal onderzoeker aan de Eindhoven School of Education van de Technische Universiteit Eindhoven. Tevens is zij onderzoeker voor Ons Middelbaar Onderwijs. In beide onderzoeksprojecten staan duurzame innovatie van onderwijs centraal. Vanaf 2003 tot april 2021 was Christa werkzaam als docent LO aan het Sint-Janslyceum te 's-Hertogenbosch.

Impulsbewegingsonderwijs.nl; de KVLO helpt!

Impuls en innovatie bewegingsonderwijs

Vanaf 1 augustus 2023 is het voor scholen een wettelijke verplichting om te voldoen aan twee lesuren (45 minuten) bewegingsonderwijs gegeven door een bevoegd leerkracht. Om scholen te helpen aan deze wettelijke verplichting te voldoen is er de subsidie impuls en innovatie bewegingsonderwijs. Tot 31 september 2021 konden scholen/besturen deze subsidie aanvragen via <https://www.dus-i.nl/subsidies/impuls-en-innovatie-bewegingsonderwijs>.

Indien nog niet alle subsidiegelden zijn vergeven dan volgt er medio januari-februari 2022 een tweede ronde waarin de subsidieaanvraag kan worden gedaan (houd hiervoor de website in de gaten).

De subsidie bestaat uit twee delen.

Deel A

Met subsidiedeel A kan een schoolbestuur een procesbegeleider aanstellen om het proces rondom het bewerkstelligen van de wettelijke verplichting voor haar scholen te realiseren. Landelijk gezien zijn er verschillende oorzaken voor het nog niet voldoen aan de wettelijke verplichting (1-meting Mulier instituut uit 2017). De procesbegeleider kan de oorzaken binnen een bestuur onderzoeken en onderzoek gaan naar mogelijke oplossingen.

De meest voorkomende belemmeringen zijn:

- te vol lesrooster
- onvoldoende financiële middelen
- onvoldoende accommodatie
- onvoldoende bevoegd leerkrachten.

Gelukkig zijn er ook veel scholen die al voldoen aan de wettelijke verplichting. Voor deze scholen is ook een deel van de subsidie gereserveerd.

Deel B

Via subsidie deel B kunnen scholen die al aan de verplichting voldoen het bewegen in en rondom de school verbeteren. Er kan een procesbegeleider worden aangesteld die op bestuursniveau (voor meerdere scholen) of op schoolniveau dit proces kan gaan begeleiden.

Hiermee kunnen scholen actief aan de slag met meer bewegen tijdens de schooldag (dynamische schooldag),

bewegend leren (bewegen als middel) en het verbeteren van bewegingsonderwijs/bewegen.

Verbinding zoeken

De KVLO gelooft in verbinding op bewegingsonderwijs. Niet alleen binnen een schoolbestuur, maar ook bestuur overstijgend bijvoorbeeld binnen regio's waar kleinere besturen werkzaam zijn.

Met subsidiedeel A kan de procesbegeleider inzetten op deze verbinding om scholen en besturen te verenigen op het gebied van bewegingsonderwijs, contractuele verplichtingen en inroostering.

Met subsidiedeel B kunnen al bestaande vakgroepen inzetten op de kwaliteit van bewegingsonderwijs. Er kan ruimte worden gemaakt om een vakgroepcoördinator aan te stellen die kan zorgen voor een professionele leermeenschap (PLG) op bewegingsonderwijs. Hierin kunnen vakleerkrachten en vakspecialisten worden bijgeschoold en samenwerken. De expertise van de vakleerkracht/vakgroep kan ook worden ingezet op het gebied van meer bewegen in en rondom de school.

De KVLO helpt

De KVLO ondersteunt deze subsidie en helpt scholen en leden om de beoogde doelstellingen te halen. Via *impulsbewegingsonderwijs.nl* heeft de KVLO in samenwerking met de partners PO-Raad, VSG en ALO-NED een website opgezet die ondersteuning zal gaan bieden.

Website

De website zal gedurende de subsidieperiode worden uitgebreid met informatie en scans om procesbegeleiders/scholen te helpen inzicht te krijgen in de mogelijkheden.

Ondersteuningsteam

Naast de website is er ook een ondersteuningsteam opgeleid. Dit ondersteuningsteam bestaat uit experts uit het werkveld die op meerdere thema's kunnen bijdragen om jullie doelen te realiseren.

Voor vragen over de subsidie impuls en innovatie bewegingsonderwijs kun je ons altijd mailen via OTS@kvlo.nl.

Wij hopen met deze subsidie en onze ondersteuning dat het gaat lukken om scholen te laten voldoen aan de wettelijke verplichting zodat alle kinderen in Nederland goed én voldoende bewegingsonderwijs krijgen. Doe je mee?

Contact

onderwijs@kvlo.nl

Hoofd, hart, handen

'Grote opvoeder der mensheid' noemde de Nederlandse pedagogiekleraar Huijts Pestalozzi (1746-1827) in zijn boek over deze Zwitserse pedagoog. Na ruim twee en een halve eeuw is zijn naam in het onderwijs in Nederland verwaaid door de wind der tijden, maar zijn gedachtegoed niet. In dit artikel blikken we te terug naar de oorsprong van het hoofd-hart-handenprincipe en wat we daar nu nog van terug zien in ons huidige onderwijs.

REDACTIE HANS DIJKHOFF

Pestalozzi wordt vaak gezien als een van de grondleggers van de hedendaagse pedagogiek. Hij wilde onderwijs voor iedereen en pleitte daarbij voor een kindgerichte benadering. De natuurlijke ontwikkeling van het kind was voor hem uitgangspunt en daar wilde hij met zijn lesstof dan ook op aansluiten. Pestalozzi pleitte voor 'menselijk onderwijs', dat wil zeggen tegemoetkomen aan de hele persoon met hoofd, hart en handen. Daarom had hij ook aandacht voor de emotionele en morele aspecten van de ontwikkeling van kinderen. Hij wilde vooral zoveel mogelijk aanschouwelijk onderwijs. En met die ideeën blijft hij ook voor leraren van de eenentwintigste eeuw inspirerend. Zijn leven was zijn werken.

Pedagoog van 'vergeten kinderen'

Op zijn beurt liet hij zich leiden door Jean Jacques Rousseau. Door de denkbeelden van Rousseau – waarin de ontaarde cultuur werd verworpen en de natuur verheerlijkt – werd Pestalozzi geïnspireerd om naar buiten te trekken en samen met de boeren op het land te gaan werken. Maar landbouwer was hij niet. De mislukking van zijn landbouwonderneming en zijn liefde voor de eenvoudige plattelandsbevolking brachten hem op het idee om een opvanghuis voor armen te vestigen. Zijn toenemende pedagogische interesse nam hij daarin mee. Hij wilde dus een boerderij voor arme kinderen die daar hun opvoeding kregen. Als dat eenmaal zou lopen, zou het boerenbedrijf ook wel weer gezond worden. Vanaf dat moment werd Pestalozzi de pedagoog van 'vergeten kinderen'. Daarbij dacht hij aan kinderen die een zwervend bestaan leidden. Pestalozzi schreef een opvoedingsplan om de 'vergeten kinderen' te leren werken. Dat plan bevatte naast lezen, schrijven, rekenen en godsdienst ook onderwijs in het werk van dagloners, het verbouwen van voedingsgewassen en groentesoorten en het planten en verzorgen van fruitbomen. Voor de meisjes

richtte hij zich vooral op huishoudelijk werk en daarnaast op het spinnen van katoen. Hieruit blijkt dat Pestalozzi een ander standpunt innam dan Rousseau. Terwijl Rousseau zei dat de arme geen opvoeding nodig heeft en de omstandigheden hem moeten leiden, stelde Pestalozzi dat armen opgevoed moeten worden om ze te leren zich te ontwikkelen. Pestalozzi wilde dat ze zich ontplooiden en ontwikkelden.

Pedagogische uitgangspunten

Twee pedagogische factoren onderscheidde Pestalozzi. De eerste factor is die van de lichamelijke conditie die de grondslag is voor de ontwikkeling van krachten. Deze krachten geven mensen het dubbele fundament van alle menselijke wijsheid en deugd. Dat fundament bestaat uit dankbaarheid en liefde die de basis zijn om goed te kunnen werken. Eigenlijk zegt hij hier dat 'het oefenen van het lichaam' basisvoorwaarde is. De tweede factor is meedoen met huisarbeid. Hoewel andere opvoeders kinderen juist veel vrijheid wilden geven om te kunnen spelen, meende Pestalozzi dat ze eerst thuis moeten meehelpen en dan pas mogen spelen. Hij vond dat kinderen daarmee hun concentratie vergrootten, hun beoordelingsvermogen oefenden en respect ontwikkelden.

Kennis verspreiden

Pestalozzi wilde zijn kennis graag overbrengen en richtte een school op in Burgdorf. Er moest veel ontwikkeld worden en ideeën besproken. Elke avond om 21.00 uur was er daartoe in Burgdorf een personeelsvergadering als reflectie op de dag. Men formuleerde onderwijsmethoden en langzaam aan ontstond een pedagogisch concept. Pestalozzi benadrukte dat onderwijs niet puur het inprenten van kennis is maar een kwestie van het ontwikkelen van hoofd, hart en handen. Hij noemde zijn methode *Pädagogik des Kopfes, des Herzens und der Hand*. Intellectueel onderwijs, zoals hij dat zelf noemde, is niet in staat om bij mensen het bewust worden van

Foto: Wikipedia

◀ Standbeeld Pestalozzi in Zürich

van lesstof. Vaardigheden mogen in het onderwijs niet ontbreken.

Als godsvruchtig persoon gaf hij onderricht vanuit de christelijke traditie. Ook hedendaagse denkers over christelijk onderwijs onderschrijven zijn stelling dat wanneer we goed onderwijs geven we de leerling in het hart moeten raken. Het speciaal onderwijs kan zich nog steeds op Pestalozzi beroepen. In de instituten in Burgdorf en Yverdon (waar hij ook heeft gewerkt) had hij aparte klassen voor leerlingen met gehoorproblemen. Daarnaast had hij veel aandacht voor kinderen met leermoeilijkheden en gedragsproblemen.

De grondhouding bij elke vorm van onderwijs moet acceptatie zijn. Dat is wat hij bedoelt met: *'Wenn es ein Ding gibt wobei die Liebe nicht fehlen darf, dann ist es die Erziehung des Kindes.'* Hedendaagse pedagogen die zich verdiepen in de ideeën van Pestalozzi worden over de eeuwen heen uitgenodigd te reflecteren op zijn ideeën en die van henzelf. Hij schreef in zijn *Schwanengesang*: *'Onderzoek alles, behoud het goede; en als er in uzelf wat beters gerijpt is, voeg dat erbij. Voeg, na wat ik u in deze bladzijden in waarheid en liefde probeerde mee te geven, in waarheid en liefde daaraan toe. En werp in ieder geval alle pogingen die ik in mijn leven heb gedaan niet weg als iets dat al is afgeschreven en dat er geen verder onderzoek zou nodig zijn.'*

21st Century skills

In onze moderne tijd zien we veel van deze historische basis terug in wat we noemen de '21st Century Skills' ofwel de '21e eeuwse vaardigheden' zoals beschreven in de uitwerking voor het Nederlandse onderwijs, opgesteld door SLO, het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, en Kennisnet. Hoewel misschien niet echt nieuw, zij omschrijven wel wat we ervan verwachten van burgers en medewerkers. Nu en in de toekomst. In de technische en wetenschappelijke vakgebieden worden veel van deze vaardigheden en het Leren en Werken met je Hart, je Hoofd en je Handen al toegepast. In het onderwijs in deze gebieden zie je ze bijvoorbeeld terugkomen in Ontwerpend en Onderzoekend leren.

Het begrip '21e eeuwse vaardigheden' heeft een bredere betekenis en vormen meer een basisset aan vaardigheden en een basishouding om in de toekomst succesvol te zijn en begrip te krijgen van de wereld om ons heen. En om die te beïnvloeden natuurlijk.

Deze brede vaardigheden zien we terug in Curriculum.nu. Dus het gedachtegoed van Pestalozzi is nog steeds zeer actueel al zijn we een beetje vergeten waar het zijn oorsprong vond.

hun innerlijke waardigheid te ontwikkelen. Hij vond het belangrijk dat deze waardigheid werd ontwikkeld omdat daardoor ook een godsbesef onstond. Pestalozzi stelde in zijn denken over onderwijs de liefde centraal. *'Sie lehrt das Kind in allem Denken lieben und in aller Liebe denken.'*

Nalatenschap

Wat heeft Pestalozzi de pedagogiek nagelaten? Die vraag kan op meerdere manieren beantwoord worden. In Duitsland wordt hij de grondlegger van de pedagogiek genoemd. In Nederland was hij tot in de jaren zestig van de vorige eeuw een bekende pedagoog. Veel lerarenopleidingen besteedden aandacht aan zijn werk. Pestalozzi's *Pädagogik des Kopfes, des Herzens und der Hand* is in onze tijd nog steeds waardevol. Lesgeven is meer dan overdracht

Bronnen

Beunk, G. (2014) 'Hoofd, hart en handen Johann Heinrich Pestalozzi', In *Vitale idealen, voorbeeldige praktijken* (p. 90-105) Amsterdam, Buijten en Schipperheijn

Huijts, Johs. H. (1927). *Johann Heinrich Pestalozzi, de avondsonde van een kluizenaar en hoe Geertrui haar kinderen onderwijst*. Rotterdam: Busse's uitgeverijmaatschappij.

<https://www.hetabc.nl/wp-content/uploads/2015/11/Blog-Liesbeth-Breek-De-hele-mens.pdf>

Contact

hans.dijkhoff@kvlo.nl

Kernwoorden

opvoeding, pedagogie, geschiedenis

De omgekeerde wereld?

Ken je dat moment? Wanneer je iets leest, even in de war bent en je het vervolgens nogmaals moet lezen omdat je hersenen de eerste keer de informatie niet goed konden verwerken. Ik had zo'n moment recent toen ik las over de opkomst van *Integrale Kind Centra*; IKC's. Integrale wat? *Integrale Kind Centra*, samenwerkingsverbanden waar, volgens eigen zeggen, kinderen tussen de 0 en 13 jaar mogen leren, spelen en ontwikkelen en waar alle ontwikkelingsgebieden aan bod komen. Had ik iets gemist? Was dit niet altijd al de bedoeling wanneer we met kinderen werken? Het leek me de omgekeerde wereld.

TEKST GERTJAN VAN DOKKUM

Integraal kind Centrum

De eerste reactie vanuit de onderbuik was niet best, *Integraal Kind Centrum*, wat een verschrikkelijke term. Woorden als *opvang*, *school* en zelfs *speelzaal* zijn logisch verbonden met de kern-taak van deze opvoedingsinstanties, maar wat doet een *Kind Centrum*? Ik denk bijvoorbeeld direct aan een *winkelcentrum* of een *bejaarden-centrum* en associeer zelfs ongewild naar de winkelketen *Baby dump*. De naam helpt dus niet, maar wat doen ze nu eigenlijk? Volgens eigen zeggen gebeurt het dus met kinderen tussen de 0 en 13 jaar en het gebeurt *integraal!*

integrale ontwikkeling van een kind is namelijk een pleonasme van jewelste

Kinderen kunnen er leren, spelen, ontwikkelen en elkaar ontmoeten; bij het Kind Centrum komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod. En bij die laatste zin sla ik dus aan. Werd er voorheen in de opvang dan alleen maar 'opgevangen' en werd er op school niet 'gespeeld' of werd er in de speelzaal niets 'geleerd'? Het zou een hele rare kijk op de ontwikkeling van kinderen opleveren als we werkelijk op deze éézijdige manier naar onze opvang en naar ons onderwijs zouden kijken. Integrale ontwikkeling van een kind is namelijk een pleonasme van jewelste. Maar na wat nadenken was

mijn tweede reactie toch wel wat positiever en begon het verhaal van de *Integrale Kind Centra* logischer te klinken. Wellicht hebben zij hier een punt wanneer ze beweren dat we in het begeleiden en onderwijzen van onze kinderen soms wat zijn doorgesloten in de focus op de afzonderlijke ontwikkelingsgebieden en kan een bredere reikwijdte op ontwikkeling ons weer terug op het goede pad brengen.

Kennis en het risico van tunnelvisie

De *Kind Centra* snijden met hun uitgangspunten in ieder geval een interessant onderwerp aan, namelijk het gebrek in onderwijsland aan een integrale aanpak en de constatering dat er toch vaak in 'hokjes' naar de ontwikkeling van kinderen wordt gekeken. Losse vakken op school, aparte testen voor de verschillende ontwikkelgebieden, enkelvoudige volgsystemen die direct aan een standaard worden gekoppeld om te zien of de leerling nog op koers ligt en tot slot zijn er de afzonderlijke specialisten in de begeleiding voor elk specifiek leer- en/of gedragsprobleem. Belangrijkste reden hiervan is volgens mij de enorme vlucht die de wetenschap rondom gedrag, leren en ontwikkelen gemaakt heeft. Zij zocht (en zoekt nog altijd) decennialang onvermoeibaar naar theorieën om de onderwijspraktijk te kunnen verklaren en te voorspellen. Zij leverde ons inmiddels al meer en diepgaandere kennis op dan een gewoon docent in het handelen van alledag kan gebruiken. De docent die zijn handelen graag baseert op de meest recente

▲
*Lekker
tikkertje spelen*

wetenschappelijke inzichten heeft hier meteen de eerste uitdaging te pakken. Een nog grotere uitdaging voor de welwillende docent komt mijns inziens voort uit een belangrijke eigenschap van de onvermoeibare wetenschap, namelijk dat zij altijd zorgvuldig wil zijn en daarom werkt volgens haar eigen, strenge spelregels. Zij moet de werkelijkheid altijd dusdanig vereenvoudigen totdat datgene overblijft wat

De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel

zij specifiek wil onderzoeken. De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel zoals bijvoorbeeld het in kaart brengen van de *fysieke ontwikkeling* van een kind, de *motorische ontwikkeling*, de *cognitieve*, de *sociaal-emotionele* of zelfs de *morele ontwikkeling*. Dit 'filter' is blind voor onderlinge samenhang tussen de ontwikkelingsgebieden. Zo heeft de moderne docent dus een paar behoorlijke uitdagingen om aan te gaan, enerzijds is er eigenlijk te veel kennis (wat is nu echt belangrijk?) en anderzijds is de kennis zo enorm diepgaand en gericht op zoveel specifieke

ontwikkellijnen dat we al snel de onderlinge samenhang uit het oog kunnen verliezen: een tunnelvisie. Hoe kunnen we als docenten de samenhang blijven zien? In dit kader deel ik graag een oude Rumi (1207 -1273) wijsheid over zicht houden op het totaal:

Olifant

*De kamer is donker
Op tast voelen we,
Allemaal.*

*De een voelt een slurf:
Het lijkt wel een tuinslang.
De ander een poot:
Nee, 't is een pilaar.
Een oor: een waaier.
Een rug: een troon van leer.*

*Allen voelen een deel,
en denken aan het geheel.*

*Wat we nodig hebben is licht.
Een enkele kaars volstaat
en weg zijn de verschillen.*

Rumi (1207 – 1273)

Onderwijs en het 'licht'

We hebben volgens deze Rumi wijsheid dus een lichtpunt nodig om de verschillen te zien en te overbruggen, maar welk lichtpunt zorgt er nu voor dat het onderwijs zowel het deel-ontwikkelgebied in de gaten houdt, maar zich ook altijd bewust blijft van het geheel? Volgens mij zijn er twee voorwaarden die in het onderwijs als lichtpunt kunnen dienen. De eerste, hoe voor de hand liggend ook, is een gezamenlijke en expliciete pedagogische visie en structureel overleg tussen verschillende leraren en begeleiders over de bedoeling (c.q. bestaansrecht) van hun school. Deze geplande reflectie op de oorspronkelijke bedoeling van hun onderwijs dient het licht te zijn dat de 'verschillen' wegneemt in moeilijke begeleidingsvraagstukken. Of het nu gaat over rapportages, overgangsnormen, ouderbetrokkenheid of doorverwijzingen naar specialisten, steeds kunnen de docenten zich beroepen op de heldere gezamenlijke pedagogische uitgangspunten en daarmee de tunnelvisie voorkomen en tegelijkertijd de verschillende ontwikkellijnen afzonderlijk begeleiden en monitoren.

Rousseau pleit hier direct voor een gymnastiek die leerlingen kan leren om zichzelf te leren kennen en de emoties te uiten én te beheersen

Een tweede voorwaarde is wellicht een wat minder voor de hand liggende, maar eentje waar we in dit kader van de integrale ontwikkeling van kinderen niet meer omheen kunnen. Namelijk, de voorwaarde dat onderwijs nooit 'slechts' kwalificerende bedoelingen kan hebben. Gert Biesta zet in zijn *Het Prachtige risico van onderwijs* (2015) nog eens helder uiteen dat in elk onderwijs kwalificatie, socialisatie en subjectificatie zullen plaatsvinden en dat het noodzakelijk is om alle drie de domeinen te 'beslaan' als we ons bezig gaan houden met de vraag naar onze onderwijsdoelen enerzijds en de ontwikkeling van kinderen anderzijds. Alles wat we binnen het onderwijs doen, heeft mogelijke impact op deze drie domeinen. Het tweede licht dat we dus nodig hebben om het geheel te blijven zien is de erkenning van en de aandacht voor de meer socialiserende en subjectiverende bedoelingen van het onderwijs waarin de integrale ontwikkeling een gegeven is omdat juist in deze type doelstellingen vanzelf de integratie plaatsvindt van diverse ontwikkellijnen; denk bijvoorbeeld aan kennis die in sociale context pas begrepen kan worden en morele stellingname die bij een samenwerkingsopdracht ook daadwerkelijk gevoeld wordt. Biesta spreekt in dit geval de docenten aan op hun

Onderwijs-pedagogische oordeelvorming om te zien wat nodig is in dagelijkse omgang met leerlingen om deze drie onderwijsbedoelingen te realiseren; zien wat nodig is en excelleren in de juiste onderwijsinterventies die de totale ontwikkeling van de leerlingen aanspreken.

De kracht van de gymleraar

Omdat ik dit artikel schrijf voor de gemeenschap van gymleraren denk ik dat ik tot nog toe voor hen weinig nieuws heb opgeschreven. Het is immers de *founding father* van het bewegingsonderwijs Pestalozzi (1746 – 1827), die al in de 18^e eeuw ageert tegen de eenzijdige kijk op de ontwikkeling van kinderen in zijn tijd. Hij bedenkt een soort 'bewegend curriculum avant-la-lettre' om de ontwikkeling van zijn leerlingen te stimuleren en legt en passant dus ook nog eens de basis voor de huidige gymnastiek. Zijn inzicht:

'De natuur geeft ons het kind als ondeelbaar geheel, als een wezenlijk organische eenheid met een veelzijdige aanleg van hart, verstand en lichaam. Niets van deze aanleg mag verwaarloosd worden <...>; want de ontwikkeling van het ene aspect is niet slechts met de ontwikkeling van het andere aspect verbonden, nee, ontwikkeling van het één is tegelijk ontwikkeling van het andere'.

De vele weeskinderen die aan zijn zorg waren overgedragen veranderden in korte tijd zoveel ten goede dat velen Pestalozzi's ideeën over ontwikkeling overnamen. En als ik nog een klasseker met u mag delen is dat het inzicht van de filosoof en roman-ticus Rousseau (1712 – 1778). Hij geeft het volgende advies aan docenten over de integrale ontwikkeling van hun leerlingen:

,'<...> Als u dus de intelligentie van uw leerlingen wilt ontwikkelen ontwikkel dan ook de krachten die bestuurd moeten worden. Oefent voortdurend het lichaam; houdt het sterk en gezond om het wijs en redelijk te houden.'

Rousseau pleit hier direct voor een gymnastiek die leerlingen kan leren om zichzelf te leren kennen en de emoties te uiten én te beheersen. Volgens hem is het leren omgaan met je driften en wensen bij uitstek via het spel en de lichamelijke oefeningen te bereiken. Ik wil dat hier in dit artikel graag beamen. Nog altijd zie ik het terug in de gymnastieklessen op scholen: spel en sport zijn in staat het *beste* in ons naar boven te halen en tegelijk zijn ze in staat tot het

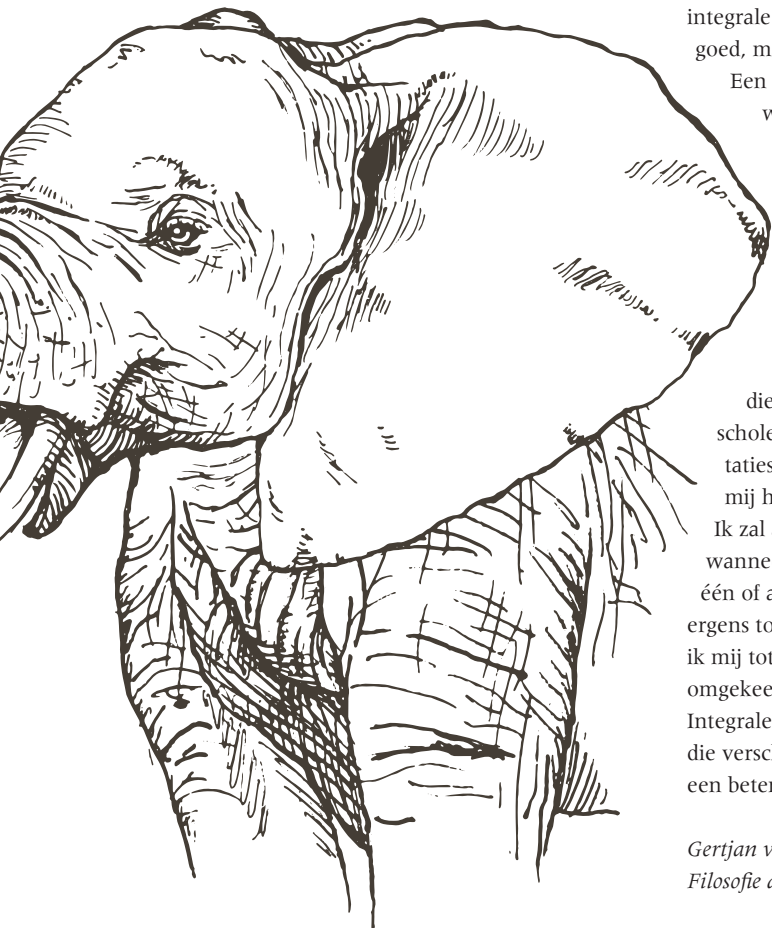

tegenovergestelde. Het is aan de gymleraar met *onderwijs-pedagogisch oordeelvermogen* om gevoelig te zijn voor de hele ervaring en deze samen met de leerlingen te duiden en tot onderwijs te maken. Rousseau zag het goed, leerlijnen en ontwikkellijnen lopen in zo'n les kriskras door elkaar en versterken elkaar continu wanneer de gymleraar *virtuoos onderwijs-pedagogisch* handelt. Dan lopen *beter leren bewegen, de kennis over gezond bewegen en het bewegen samen met anderen beleven* (kwalificatie), moeiteloos over in de *introdunctie in de bewegingscultuur* (socialisatie) en vormt de leerling zo de *persoonlijke beweegidentiteit*; Wat voor beweging ben ik? En wat vind ik belangrijk bij sporten? (subjectificatie).

Oproep aan de gymleraar

Ik zou in het licht van de integrale ontwikkeling van kinderen graag een bescheiden oproep willen doen aan alle gymleraren in Nederland, namelijk dat zij vooral doorgaan met datgene dat al héél lang, héél normaal is voor hen. Doorgaan om binnen het eigen vak altijd bezig te zijn met de ontwikkeling van de *totale* leerling waarbij het bewegen uiteraard altijd het aanknopingspunt vormt, maar waar tegelijk altijd oog is voor de sociale, morele en emotionele ontwikkeling van de leerlingen. Lessen die zich niet enkel richten op het kunstje (tunnelvisie), maar lessen die aansluiten bij alle eerder beschreven onderwijsbedoelingen van het vak.

Tegelijk, en wat mij betreft nog belangrijker, roep ik op om ook buiten de lessen om steeds het gesprek aan te blijven gaan over de bredere bedoelingen van het onderwijs c.q. de integrale ontwikkeling van kinderen. Het zijn vaak de gymleraren die tijdens docentenvergaderingen de tunnelvisie kunnen doorbreken door het gesprek over de *drie berekende vijven*, gebrek aan motivatie voor de 'zaakvakken' of het opstandig gedrag in de klas te plaatsen in een bredere pedagogisch ontwikkel-perspectief. Zij doen

De wetenschap filtert als het ware de werkelijkheid ten behoeve van haar specifieke onderzoeksdoel

vaak het 'licht' aan in de kamer en aanschouwen zo de 'olifant', gewoon omdat het al zo in hun eigen vak zit om zo te denken. Blijf daarin vooral volharden, maar besef tegelijk dat het nodig is om de discussie op een hoger plan te trekken en ervoor te zorgen dat je niet elke vergadering in dezelfde opstelling belandt. Hiervoor zijn dus, zoals hierboven beschreven, een breed gedragen pedagogische visie en de inzichten van Gert Biesta onmisbaar.

Tot slot de omgekeerde wereld

Het idee om opnieuw aandacht te vragen voor de integrale ontwikkeling van kinderen is uiteraard goed, maar is feitelijk de omgekeerde wereld.

Een te ver doorgevoerde differentiatie in de wetenschap zorgde er immers in eerste instantie voor dat we de onderlinge verhoudingen uit het oog verloren. Ik begrijp het ontstaan van die omgekeerde wereld uiteraard wel en gebruik deze zelf soms ook in gesprekken en discussies over de legitimering van ons vak. Zo is er momenteel een beroemde neuroloog die zich hard maakt voor meer bewegen op scholen omdat het zo goed is voor de leerprestaties. Uiteraard de omgekeerde wereld, maar mij hoor je in zo'n geval zeker niet klagen. Ik zal alle wetenschappers moeiteloos citeren wanneer zij onderzoeken presenteren die op één of ander manier tonen dat bewegen weer ergens tot positieve effecten heeft geleid. En zo zal ik mij tot slot ook maar al te graag schikken bij de omgekeerde wereld in de uitgangspunten van het Integrale Kind Centrum. Zitten we alleen nog met die verschrikkelijke naam. Heeft iemand van jullie een beter alternatief? Inzendingen zijn welkom.

Gertjan van Dokkum is docent Pedagogiek en Filosofie aan de ALO Eindhoven.

Contact

G.vandokkum@fontys.nl

Foto

Hans Dijkhoff

Kernwoorden

integrale ontwikkeling, subjectificatie, pestalozzi

Per abuis is in LO 5 een ongediende versie van dit artikel verschenen. Om recht te doen aan de scholen plaatsen we dit artikel nogmaals in de juiste versie.

Zo werken de sportiefste VSO-scholen van Nederland

Eind mei waren de verkiezingen van de Sportiefste Scholen van Nederland (VO en VSO). De verhalen stonden in LO-magazine 5 maar het verhaal van 'runner up' Kristallis Aventurijn uit Nijmegen was helaas de niet geredigeerde versie. Daarom hun verhaal nu in de goede uitvoering.

TEKST DORIEN DIJK EN SARAH WOUTERS

In Lichamelijke Opvoeding Magazine 6 vind je het artikel: Het Caland Lyceum in Amsterdam is de Sportiefste VO-school van 2021.

VSO Kristallis, locatie Aventurijn, Nijmegen

Kristallis Aventurijn is een cluster 4-school. Vakdocent lichamelijke opvoeding Nathan Robben vertelt wat dat betekent: "Onze leerlingen hebben diverse gedragsproblemen. De problematiek van de leerlingen én hun sportieve vaardigheden verschillen enorm. Daarom organiseren wij het bewegingsonderwijs zo, dat we elk kind kunnen bieden wat het nodig heeft."

Screenen en differentiëren

Dat begint met een kleine screening, legt Nathan uit. "We vragen de leerlingen tijdens het kennismakingsgesprek naar hun sportdeelname in de vrije tijd. Tijdens de eerste schoolweken volgt dan een motorische test. Dat doen we met een BLOC test (<https://beterlerenbewegen.han.nl/site/bloc-beweegtest>) die de Hogeschool van Arnhem Nijmegen heeft ontwikkeld. Die test meet de motorische vaardigheden van een leerling. Dat helpt ons om op een goede manier te differentiëren in de gymlessen."

Hoe werkt dat differentiëren in de gymlessen met zulke verschillende leerlingen? Nathan: "We proberen ieder groepje op het eigen niveau uit te dagen. We starten gezamenlijk en werken aan de kerndoelen, binnen de domeinen zoals bijvoorbeeld zwaaien, balanceren en spel. Sommige leerlingen krijgen behalve de mondelinge uitleg ook een iPad met filmpjes en instructies. De iPad gebruiken we ook voor zogenaamde videofeedback. Leerlingen kunnen met een app (videodelay) zichzelf éénmalig terugkijken als zij bijvoorbeeld over een kast springen met een 'monkey'-sprong. Door videofeedback leren de leerlingen sneller en beter de beweging."

Positieve ervaringen opdoen

De realiteit is dat een deel van onze leerlingen die uit het reguliere basisonderwijs komen, zich

Bekijk het filmpje van het jurybezoek aan de Aventurijn

de beweegvaardigheden minder hebben eigen-gemaakt, constateert Nathan. Vaak liggen hier diverse omgevingsfactoren aan ten grondslag. “Het is extra belangrijk dat deze leerlingen in onze gymlessen positieve ervaringen opdoen en met plezier beter leren bewegen”.

Aventurijn spant zich daarom in om de leerlingen extra te stimuleren. Nathan: “Bijvoorbeeld met extra begeleiding in de vorm van Motorische Remedial Teaching. Ons doel is om leerlingen tijdens deze extra contactmomenten een positieve ervaring te geven. Daardoor worden zij bijvoorbeeld zekerder van zichzelf en durven ze fouten te maken. Dit doen we bijvoorbeeld door gooien en vangen met een basketbal extra te oefenen. Hierdoor kunnen deze leerlingen beter meedoen in de reguliere les.” Die positieve ervaringen zijn cruciaal, benadrukt Nathan. “Deze leerlingen hebben al zoveel meegemaakt.”

Bewegen samen regelen

De vakdocenten organiseren regelmatig ‘Bewegen samen regelen’. Dan bedenken de leerlingen zelf een spelvorm. “Met een paar kaders natuurlijk”, vertelt Nathan. “Zoals geen trampolines en niet zomaar in het materiaalhoek komen. Maar verder moeten ze de activiteit zelf verzinnen en opzetten. Ook geeft het een positieve impuls aan de groepsdynamica, je moet het samen doen. En daar groeien ze van!”

Nathan geeft een voorbeeld van hoeveel bewegen de kinderen oplevert. “Een van onze meiden was door medicatie en niet bewegen

50 kilo aangekomen. Zij deed niet meer mee met de gymles op haar vorige school. We zijn echt met haar aan de slag gegaan, ondersteund door de ouders. ‘Ik wil in elk geval niet turnen en niet trefballen!’ zei ze. Maar intussen springt ze over de kast en is ze ruim 30 kilo kwijt!”

Pausesport

Op Aventurijn is de ervaring dat sport en bewegen zorgt voor afleiding en een doel tijdens de pauzes. “Daarom mogen de leerlingen bijvoorbeeld ook in de pauzes extra bewegen. Dan kunnen ze hun energie kwijt op de bokszak of doen samen, onder begeleiding, een zelfgekozen spel. In een uitzonderlijk geval kan een leerling een extra gymles meedraaien met een andere klas. Door pausesport ontstaan minder vaak ruzies en zijn leerlingen met iets leuks bezig. Ook andere docenten zetten sport in als beloning: als je twintig minuutjes geconcentreerd aan theorie hebt gewerkt, mag je een kwartier extra bewegen. Zowel in als buiten de klas.” De tip van Nathan tot slot: begin klein, maar begin wél! En sluit aan bij de behoefte van de doelgroep. Er zijn veel organisaties zoals Special Heroes (<https://specialheroes.nl/>), Uniek Sporten (<https://www.unieksporten.nl/>) en de buurtsportcoaches van de gemeente die dit type leerlingen goed kennen, net als hun behoeftes op sportgebied. “Veel kinderen waren enthousiast over kickboksen, dus organiseert Stichting Special Heroes dit nu als naschoolse activiteit. Leerlingen vinden dit geweldig en de groep enthousiaste deelnemers word steeds groter.”

Lekker voetballen

De jury over de Aventurijn:

“De school heeft een mooi beweegaanbod ontwikkeld met inhoudelijke lessen. De vaksectie heeft bewegen een duidelijkere plek gegeven binnen de school. Er was veel drive te zien en voelen. Naast de lessen bewegingsonderwijs zien we een rijk aanbod aan extra activiteiten.”

In *Lichamelijke Opvoeding Magazine 6* vind je het artikel: *Zo werken de sportiefste VO-scholen van Nederland*

Heb je nog vragen, of wil je met jouw school meedoen aan de volgende verkiezingen? Neem dan contact op met Nathalie Termorshuizen van de KVLO, of met Dorien Dijk van Kenniscentrum Sport en Bewegen.

Foto's KVLO

Contact

dorien.dijk@kenniscentrumsportenbewegen.nl

Kernwoorden

verkiezing, sportiefste VSO-school, criteria

De jurybezoeken zijn afgelegd tijdens de coronapandemie. Daardoor weerspiegelt het filmpje niet het reguliere beweegaanbod van de scholen. Vakleerkrachten, schooldirectie en leerlingen hebben tijdens het bezoek vragen van de jury beantwoord.

OLYMPIC

MOVES

2021-2022

Olympic Moves

SCHRIJF JE NU IN!

Dit schooljaar vindt de 20ste editie van Olympic Moves plaats. Wij zijn klaar voor een sportief en gaaf seizoen van Olympic Moves, zoals je van ons gewend bent. Door jouw school in te schrijven, kunnen jouw leerlingen sport op een te gekke manier beleven samen met hun teamgenoten.

De inschrijving is geopend tot vrijdag 5 november 2021.

18 sporten

Leerlingen kunnen dit jaar meedoen aan 18 sporten waaronder twee nieuwe sporten: beachvolleybal en dodgeball (trefbal). Met deze 18 sporten, van dansen en hardlopen tot balsporten, proberen we een zo groot mogelijke groep leerlingen met verschillende sportinteresses aan te spreken. Scholen kunnen zich voor meerdere sporten opgeven – afhankelijk van waar jouw leerlingen aan mee willen doen.

Try Out Sports

Tijdens Olympic Moves The School Final worden verschillende Try Out Sports georganiseerd. De Try Out Sports zijn bedoeld voor leerlingen die niet meedoen aan een van de 18 sporten van Olympic Moves. Op die manier kunnen we ook hen enthousiasmeren voor een (nieuwe) sport én leerlingen die minder met sport hebben, actief betrekken bij Olympic Moves. We hopen zo zoveel mogelijk leerlingen plezier te laten beleven aan sport en bij te dragen aan de gezondheid en het plezier van bewegen onder jongeren.

Olympic Moves The School Final vindt plaats op vrijdag 10 juni 2022!

Hoofdpartner Gezonde Generatie

Olympic Moves wordt samen met hoofdpartner Gezonde Generatie georganiseerd. Gezonde Generatie heeft als droom en ambitie om in 2040 de gezondste en gelukkigste jeugd ter wereld te hebben in Nederland.

Om dat te realiseren wordt er gewerkt aan een gezonde basis, gezonde leefstijl en gezonde omgeving voor alle jongeren in Nederland, zodat ieder kind de kans en de vrijheid krijgt om het beste uit zichzelf te halen en dromen waar te maken.

Meer informatie over Gezonde Generatie vind je op www.gezondegeneratie.nl

GO DE GEZONDE GENERATIE

Mery pakt uit

Mery Graal

is een vrouw van onbestemde leeftijd en geeft les op een school ergens in Nederland.

Een leerling vroeg me hoe het er op de opleiding aan toe gaat. Hij had interesse om docent lichamelijke opvoeding te worden. Nu ben ik al een tijdje geleden afgestudeerd dus kan mijn beeld niet meer overeenkomen met de huidige praktijk. Daarom heb ik hem geadviseerd eens het internet af te speuren om te kijken wat het programma van de verschillende alo-opleidingen tegenwoordig inhoudt. Mijn verwachting is dat het niet al te veel verschilt wat er op de zes alo-opleidingen wordt aangeboden; ze hebben aan dezelfde eisen te voldoen. Zelf werd ik ook getriggerd om een kijkje te nemen. Aanvliegroute is de site van ALO Nederland, het samenwerkingsverband van de opleidingen. Van daaruit klik je door naar alle alo's (zes). Daar zie je wat het programma is dat de studenten moeten doorlopen. Voor het grootste deel lopen zaken parallel. Hier een opsomming van wat je in jaar 1 te wachten staat per alo.

Hanzehogeschool Groningen

In het eerste jaar van deze lerarenopleiding krijg je een brede introductie in het werkveld van het bewegingsonderwijs. Je leert hoe je naar bewegingsactiviteiten kunt kijken vanuit het oogpunt van beleven, regelen en verbeteren.

Jij als leraar lichamelijke opvoeding

In de praktijk leer je omgaan met een klas vol met leerlingen en op de campus doe je de didactische kennis op. Je denkt na over vragen als: Hoe leren leerlingen het beste? Hoe bouw ik mijn les op? Welke issues kan ik tegenkomen en hoe ga ik daarmee om? En wat voor docent wil ik zijn? Dit leer je zowel in colleges, praktijkvakken als op je

stages. Je leert hoe je bewegingsactiviteiten begeleidt, hoe je je positioneert ten opzichte van een groep en hoe je overlegt en samenwerkt.

De theorie te lijf

Waarom is bewegen eigenlijk nodig? Hoe leert iemand nu precies (beter) bewegen? En maakt het uit hoe je mensen dan benadert? Deze vragen (en vele andere) beantwoord je in je hbo-opleiding tijdens verschillende colleges die je volgt over: Humaan-biologische wetenschappen
Sociaalpedagogische wetenschappen
Filosofie

ALO Amsterdam

Je ontwikkelt je sociale- en sportvaardigheden.

Je leert hoe je presenteert en lesgeeft aan een groep.

Je leert je hoe je feedback geeft én ontvangt.

Je loopt stage in het basis- en voortgezet onderwijs.

Onderzoekvaardigheden

Het is belangrijk dat je tijdens de opleiding een kritische houding aanleert en vaardigheden ontwikkelt voor praktijkgericht onderzoek. Daarmee start je in jaar 1.

Theorievakken

Het vakgebied sociale wetenschappen geeft je inzicht in het gedrag en de ontwikkeling van kinderen. Kennis waar je later als docent veel aan hebt. Je krijgt les in Sociale Psychologie, Ontwikkelingspsychologie en Communicatie. Bij het vak Motorisch Leren staat de motorische ontwikkeling van kinderen centraal.

Natuurlijk moet een docent Lichamelijke Opvoeding beschikken over medisch-biologische kennis. Dat leer je tijdens de medisch-biologische vakken: Bewegingsapparaat, Anatomie, Fysiologie, Kinesiologie (evalueren motoriek van het menselijk lichaam), EHBSO (Eerste Hulp Bij Sport Ongevallen)

Praktijkvakken

Atletiek, Bewegen en Muziek, Spel, Turnen, Klimmen, Zelfverdediging, Zwemmen.

HAN

De propedeuse

Tijdens het 1e jaar van de ALO leer je hoe

het is om leraar lichamelijke opvoeding te zijn. Sporten, coachen en lesgeven: alles komt aan bod!

Zelf aan de slag

Om iemand anders goed en veilig te kunnen leren bewegen, moet je de vaardigheid zelf ook beheersen. Daarom staan in het 1e jaar stages centraal en daaromheen bewegen en pedagogische vakken. Zo krijg je al je (sportieve) vaardigheden onder de knie!

De vakken

Periode 1 en 2

Leraar speciaal basisonderwijs in primair onderwijs (10 punten)

Stage primair onderwijs (5 punten)

Bewegen buiten de les speciaal basisonderwijs (10 punten)

Sport- en beweegvaardigheden (5 punten)

Periode 3:

Leraar Speciaal Basis Onderwijs (SBO) in voortgezet onderwijs a (5 punten)

Stage Leraar Speciaal Basis Onderwijs (SBO) in voortgezet onderwijs (5 punten voor periode 3 en 4)

Sport, bewegen en gezondheid (5 punten)

Sport- en beweegvaardigheden (2,5 punten)

EHBO Gezondheid (geen punten)

Periode 4:

Leraar Speciaal Basis Onderwijs (SBO) in voortgezet onderwijs b (5 punten)

Stage Leraar Speciaal Basis Onderwijs (SBO) in voortgezet onderwijs (5 punten voor periode 3 en 4)

Sport- en beweegvaardigheden (2,5 punten)

Biomechanica in de praktijk (5 punten)

Zomerkamp recreatie en avontuur (geen punten)

Lesgeven

Stagelopen doe je 1 dag per week. Je geeft les in het primair én het voortgezet onderwijs. Om dit goed te kunnen doen, volg je zelf theorielessen. Bijvoorbeeld over pedagogiek: hoe leer je anderen om veilig te sporten en bewegen? Welke vorm van lesgeven past het best bij je doelgroep?

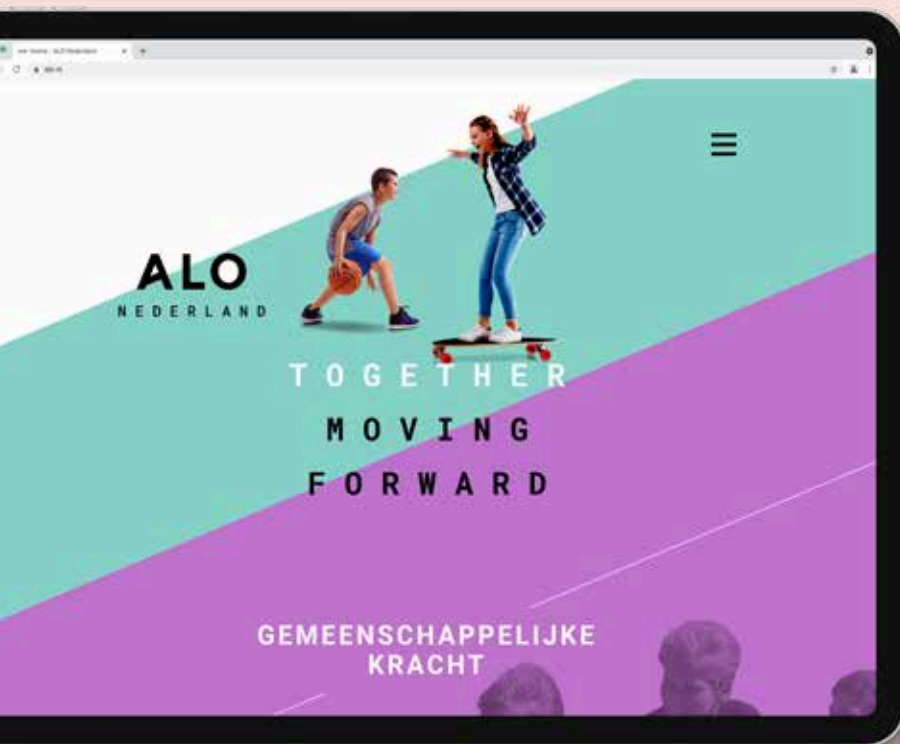
Fontys Sporthogeschool

Fontys ALO kent een éénjarig propedeuse.

Het jaar bestaat uit 4 blokken van 10 weken. Elk blok wordt getoetst. We

toetsen zowel tijdens als aan het einde van ieder blok zodat de studiebelasting voor jou als student eerlijk verdeeld wordt.

Het eerste jaar is als volgt verdeeld:

5 uur zelfstudie

7 uur praktijk - bewegingsvaardigheden

16 uur praktijk - stage

12 uur theorie in de vorm van leertaken (opdrachten en projecten)

In de leertaken zijn de theorie en de praktijk nauw met elkaar verbonden. Vanaf november loop je twee dagen in de week stage. In het eerste jaar is dat in het basisonderwijs. Hier werk je aan je leertaken. Daarnaast verbeter je jouw eigen vaardigheid binnen de beweegdomen atletiek, bewegen en muziek, stoeien, treffen en weerbaarheid, spel, turnen, klimmen en zwemmen.

Haagse Hogeschool

Bouwen aan je basiskennis

Je ziet jezelf wel gymleraar worden. Maar wat komt daar allemaal bij kijken? In het eerste jaar van de bachelor Halo maak je kennis met alles wat met het beroep docent bewegingsonderwijs te maken heeft. Je leert de basisprincipes van lesgeven. Hoe richt je een les in? Hoe leer je een beweging aan? Welke middelen en slimme trucjes kun je gebruiken om iedereen mee te krijgen? Hoe stimuleer je een kind dat niet sportief is? Op al deze vragen krijg je antwoord. En echt niet allemaal uit de boekjes. Vanaf de start van jouw opleiding loop je stage.

Samenwerken

Met je kersverse medestudenten voer je tijdens de introductiedag direct al een

sportactiviteit uit. Dat doe je samen. net als veel andere activiteiten tijdens de opleiding. Want door samen te werken, leer je van elkaar. Je loopt jouw eerste stage bij een basisschool samen met drie andere studenten. En je komt erachter dat je lesgeven pas echt leert in de praktijk. Vanaf blok 1 geef je daarom ook individueel training bij een sportvereniging naar keuze. Gelukkig krijg je voordat je staat te bibberen voor een schoolklas eerst nog meer les over pedagogiek, psychologie, motorisch leren, anatomie, fysiologie, biomechanica en bewegingsdidactiek. Want een goede basiskennis is belangrijk, ook voor een sporttalent als jij.

Hogeschool Windesheim

In het eerste jaar van deze lerarenopleiding krijg je een brede introductie in het werkveld van het bewegingsonderwijs. Je leert hoe je naar bewegingsactiviteiten kunt kijken vanuit het oogpunt van beleven, regelen en verbeteren.

Jij als leraar lichamelijke opvoeding

In de praktijk leer je omgaan met een klas vol met leerlingen en op de campus doe je de didactische kennis op. Je denkt na over vragen als: Hoe leren leerlingen het beste? Hoe bouw ik mijn les op? Welke issues kan ik tegenkomen en hoe ga ik daarmee om? En wat voor docent wil ik zijn? Dit leer je zowel in colleges, praktijkvakken als op je stages. Je leert hoe je bewegingsactiviteiten begeleidt, hoe je je positioneert ten

opzichte van een groep en hoe je overlegt en samenwerkt.

De theorie te lijf

Waarom is bewegen eigenlijk nodig? Hoe leert iemand nu precies (beter) bewegen? En maakt het uit hoe je mensen dan benadert? Deze vragen (en vele andere) beantwoord je in je hbo-opleiding tijdens verschillende colleges die je volgt over: Humaan-biologische wetenschappen
 Sociaalpedagogische wetenschappen
 Filosofie.

Van college naar kleedkamer

Van zwemmen, judo tot atletiek en van turnen, bewegen op muziek tot spel – je beweegt tijdens jouw hbo-opleiding zelf volop, zowel binnen als buiten. Je leert verschillende spelvormen kennen en maakt kennis met allerlei soorten sporten en beweegstijlen. Zo ervaar je hoe je eigen lijf werkt en functioneert. Die knowhow zet je dan in tijdens je stages.

Verbeter jezelf op kamp

Sommige sporten beoefen je nóg intensiever als je op zomer- en winterkamp gaat, zoals zeilen of skiën. Ook goed voor de teambuilding, tussen al onze beweegstudenten. Want je gaat niet alleen samen op kamp: een deel van het eerste jaar volg je samen met studenten van de opleidingen Psychomotorische Therapie en Bewegingsagogie en Sportkunde.

Tot slot

Het is dus een brede introductie in het werkveld met veel aandacht voor eigenvaardigheid. Lesgeven is belangrijk dus de stage begint ook in het eerste jaar. Ook de verdeling tussen psychosociale vakken en de medisch-biologische vakken komt overeen.

Je kunt dezelfde exercitie loslaten op de opeenvolgende jaren maar dat voert te ver. Wat ik wel hoop is dat alles samenkomt; dat het geen losse onderdelen naast elkaar blijven. Ik ga er vanuit dat gedurende de jaren deze samenvloeiing tot stand komt. Dan kun je een bijdrage leveren aan de integrale ontwikkeling van een kind.

Poeh, dit is meer dan een column. Ik vind dit wezenlijke onderdeel van ons vak, een kind helpen zichzelf op meer dan alleen het motorische vlak te ontwikkelen, zo van belang dat ik er meer woorden aan heb besteed dan je in een column verwacht. ■

Mery Graal

2 februari 2022 studiedag '2+1+2 voor alle beweegprofessionals!'

Op 2-2-'22 wordt de KVLO-studiedag i.s.m. Hogeschool Windesheim vormgegeven.

De studiedag staat in het teken van het 2 + 1 + 2 model. Dit model krijgt steeds meer voeten aan de grond met onder andere de borging van 2 uur gym in het basisonderwijs vanaf 2023.

Wat is dit model en wat kan je verwachten op de studiedag? Tijdens de studiedag komen alle onderdelen uit het model aan bod. De eerste 2 focust op de vaste uren bewegingsonderwijs voor alle kinderen tussen 4 en 18 jaar oud. Binnen de eerste 2 uren wordt het bewegen als *doel* gezien met als basis 'beter leren bewegen'. Hierbij staan de lessen bewegingsonderwijs centraal en is de vakleerkracht de spil in het web. De 1 staat voor een uur meer en specialistisch bewegen. Hieronder vallen activiteiten zoals bewegend leren, motorische remedial teaching en (pauze)spelen op het schoolplein. Zaken waarin bewegen als *middel* wordt gebruikt

door de diverse (beweeg)professionals in en om school. De +2 staat voor méér bewegen en sporten. Hierin gaat het om breed bewegen, bij sportverenigingen, naschoolse programma's, pleinsporten of buurtactiviteiten. Hierin wordt verbinding gezocht tussen vakleerkrachten, buurt-sportcoaches, combinatiefunctionarissen, sportverenigingen, sportbonden en alle beweegpartners die kinderen van 4-18 jaar meer en beter laten bewegen.

De studiedag is voor alle beweegprofessionals betrokken bij beter en méér leren bewegen voor kinderen van 4 tot 18 jaar. In het programma is aandacht voor alle onderwijstypen, leertijden en uiteraard het bewegen in en om school.

Het programma en de inschrijving volgen binnenkort op de site!

Voorjaar 2022

Onlinecursussen 'Van start met BSM of LO2' (twee dagdelen van 15.00-17.30 uur)

cursusdata 'Van start met BSM'

14 maart e 4 april 2022

cursusdata 'Van start met LO2'

29 maart e 19 april 2022

Nog altijd groeit het aantal scholen dat het schoolexamenvak BSM op havo/vwo en LO2 op vmbo aanbiedt. De voor dit vak gestelde eisen zijn globaal omschreven in eindtermen. Scholen hebben veel vrijheid in het maken van keuzes. Welke zijn de juiste? Welke keuzes passen bij de visie en doelstellingen van de school en de vaksectie? Hoe zet je een vakwerkplan op dat als leerplankader moet dienen voor de te geven lessen?

Deze onlinecursussen bestaan uit twee dagdelen (totaal 5 uur) en zijn bedoeld voor docenten die willen starten met het aanbieden van de examenvakken BSM op havo/vwo óf LO2 op vmbo. In deze cursussen wordt stapsgewijs gewerkt naar het fundament voor een vakwerkplan voor BSM of LO2. Het doel is dat aan het eind van het tweede dagdeel er een basis ligt voor het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) en vakwerkplan voor BSM óf LO2.

Kijk op onze website voor meer informatie.

Kosten

135 euro voor KVLO-leden, 190 euro voor niet-leden

Scholingen van afdelingen en opleidingsorganisaties

Op de webkalender vind je scholingen van de diverse afdelingen en opleidingsorganisaties.

Kosten en tijd voor scholing

Wist je dat je op grond van de cao recht op tijd en geld voor scholing hebt?

- In het primair onderwijs heb je per jaar recht op een persoonlijk scholingsbudget van 83 uur (bij 1 fte). Ook stelt de werkgever voor individuele professionele ontwikkeling in het primair onderwijs (op schoolniveau) per jaar een bedrag van € 500,- per fte beschikbaar.
- In het voortgezet onderwijs heb je per jaar recht op een persoonlijk scholingsbudget van 83 uur (bij 1 fte). Voor individuele professionele ontwikkeling heeft de leraar in het voortgezet onderwijs recht op een bedrag van € 600,- per jaar (bij 1 fte).
- In het mbo heb je per jaar recht op een persoonlijk scholingsbudget van minimaal 59 uur (bij 1 fte). Daarnaast dient de werkgever de scholing die (mede) in het belang is van de instelling te vergoeden (stel dit vast met je werkgever).

In het hbo heb je een basisrecht van 40 uur voor scholing (bij een dienstverband onder de 0,4 fte is dat wat lager). De werkgever dient de scholing die in het belang is van de instelling te vergoeden (stel dit vast met je werkgever).

De bovenstaande rechten beschrijven alleen de individuele rechten en de basis daarvan. De volledige rechten zijn beschreven in de cao. Aanvullend op de individuele rechten hebben werkgevers in alle onderwijssectoren ook een collectief scholingsbeleid met faciliteiten (tijd en geld) aanvullend op de hierboven beschreven individuele budgetten.

Reageren op vakbladartikelen?
Twitter @KVLONL

contact

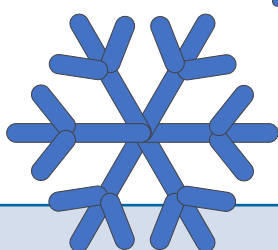
astrid.vanderlinden@kvlo.nl

Wintervergadering 2021

De 159^e Wintervergadering wordt gehouden op vrijdag 10 december a.s. aanvang 15.30 uur in conferentiecentrum Woudschoten in Zeist.

De voorlopige agenda is als volgt:

- 1 Opening
- 2 Mededelingen
- 3 Notulen Voorjaarsvergadering 2021
- 4 Geconsolideerde Begroting 2022 en toelichting
- 5 FvOv-zaken
- 6 Rondvraag
- 7 Feestelijke uitreiking zilveren spelden
- 8 Sluiting

Door lockdown kunnen kleuters minder goed balanceren

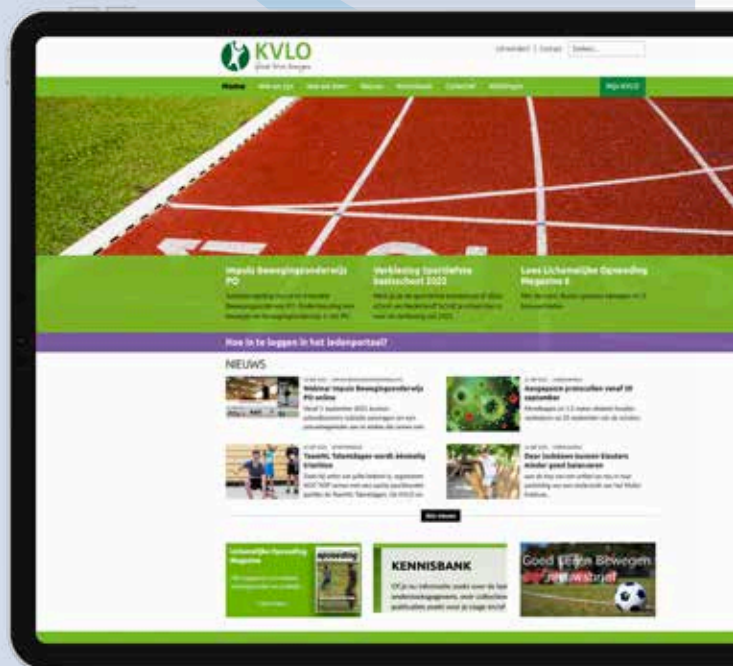
Dat was de kop van een artikel op nos.nl naar aanleiding van een onderzoek van het Mulier Instituut en gepubliceerd (op de Muliersite) onder de titel Meer basisschoolkinderen met slechtere motorische vaardigheden na coronalockdown.

Balanceren is een onderdeel van het onderzoek dus misschien wat kort door de bocht van de NOS om voornamelijk daar de nadruk op te leggen. Feit is dat de lockdown ook impact op het bewegen van schoolkinderen heeft gehad.

Advies van het Mulier: de gevolgen van het wegvallen van het georganiseerde beweegaanbod minimaliseren via inzet van vakleerkrachten, gebruik van een dynamische schooldag en een beweegvriendelijke omgeving, Maar bovenal ook een derde uur en MRT-lessen. (zie ook impulsbewegingsonderwijs.nl) Daar kunnen we het alleen maar volledig mee eens zijn.

Vernieuwde website KVLO.nl

Jullie weten dat enkele weken geleden de vernieuwde website is gelanceerd. Vooral het ledenportal is een must om eens te kijken. Op deze pagina kun je zelf van alles regelen en aanpassen. Voor de eerste keer dien je een toegang te creëren met gebruikers naam en wachtwoord. Eigenlijk kun je jezelf goed helpen maar mocht het toch problemen geven? Mail met hjalmar.zoetewei@kvlo.nl. Hij helpt!

Skiland blijft dé leukste skikamp aanbieder!

Wij zijn er klaar voor! Veilig en betrouwbaar op skikamp. We hebben de tijd genomen om ons aanbod verder uit te breiden! Vraag naar onze nieuwe skigebieden in Italië, Frankrijk, Zwitserland en Oostenrijk.

skikamp.nl

→ STROOIEN MET STUKJES GELUK

BIJZONDERE VERHALEN UIT HET BEWEGINGSONDERWIJS

In 1926 schreef Theo Thijssen De gelukkige klas, over meester Staal, onderwijzer op een Amsterdamse volksschool. Die is er gewoon een van dertien in een dozijn. Hij heeft dus best vaak het gevoel zijn greep op de klas even kwijt te zijn.

Maar er zijn ook momenten dat het hem lukt alle kinderen hun kans te geven, ongeacht hun mogelijkheden, ongeacht hun afkomst. Dat hij erin slaagt ze vertrouwen te geven in eigen kunnen. Dat hij het voor elkaar krijgt te 'strooien met stukjes geluk'. Dat overkomt zeker de bewegingsonderwijzers in dit boek. Nou ja, het overkomt ze

niet, ze boksen het voor elkaar, ze doen het zelf – dat heet vakmanschap.

Lees over Els (13) die tranen van geluk huilt als ze voor het eerst over de kast springt. Over Anne, voor wie de hele wereld aan haar voeten ligt nu ook zij de koprol kan. Over Fenna, die de voor haar te hoge lat gewoon wat lager legt en zo ook kan wat de anderen kunnen. Over Olaf, die 'achterloopt' maar nu wel zonder zijwieltjes fietst. En over die andere bijzondere kinderen. Ze zijn allemaal gelukkig omdat ze worden gezien en omdat het hun is gelukt. Draait het daar uiteindelijk niet om?

€12,99 incl. btw
ISBN: 978-90-72335-67-8
Te bestellen via www.janluitingfonds.nl

→ In samenwerking met Arko Sports Media

janluitingfonds
LEZEN OVER BEWEGEN

→ SPELINZICHT

EEN SPELER- EN SPELGECENTREERDE DIDACTIEK VAN SPELSPORTEN

In dit boek worden, aan de hand van het speler- en spelgecentreerde vakdidactische model Spelinzicht, richtlijnen en concrete handvatten aangereikt waarmee in de spelsportpraktijk (nog) beter ingespeeld kan worden op de uiteenlopende (beweeg)niveaus van leerlingen en spelleeractiviteiten op maat gemaakt kunnen worden. Dit alles met als doel de leerprocessen van leerlingen te optimaliseren en hen met (nog) meer spelinzicht en spelplezier succesvol te laten deelnemen aan spelsportactiviteiten.

Spelinzicht bestaat uit twee delen. Het eerste deel heeft betrekking op een theo-

retische uiteenzetting en verantwoording van de in deel 2 uitgewerkte praktijkvoorbeelden. Deze praktijkvoorbeelden zijn gecategoriseerd aan de hand van de 'spelfamilies' van de doelspelen, terugslagspelen, inblijf- en uitmaakspelen en mikspelen en uitgewerkt aan de hand van de verschillende speluitdagingen.

Deze derde druk is herzien, aangevuld en geactualiseerd. Het boek is gericht op leraren lichamelijke opvoeding al dan niet in opleiding, maar zeer zeker ook bruikbaar voor andere, eventueel in opleiding zijnde, professionals in de wereld van sport en bewegen, zoals trainers/coaches, buurtsportcoaches en combinatiefunctionarissen.

GEHEEL
HERZIEN!

€44,95 incl. btw
ISBN 9789072335692
Auteurs: Gwen Weeldenburg, Enrico Zondag en Frank de Kok.
Te bestellen via www.janluitingfonds.nl

→ In samenwerking met Arko Sports Media

janluitingfonds
LEZEN OVER BEWEGEN